

Forskningsrapport 2005-067

**Havvindmøller i
lokalområdet - en
undersøgelse ved Horns
Rev Havmøllepark**

Baggrundsrapport

Susanne Kuehn

Havvindmøller i lokalområdet - en undersøgelse ved Horns Rev Havmøllepark Baggrundsrapport

Susanne Kuehn*

Udarbejdet for Miljøgruppen for overvågnings-programmet i forbindelse med
havmølleparker

Forord

Denne rapport er en del af et socio-økonomisk projekt om havvindmølleparkers virkning på lokalområdet. Projektet er en del af overvågningsprogrammet i forbindelse med etableringen af havmølleparkerne ved Horns Rev og Nysted og er finansieret af PSO-midler. Det socio-økonomiske projekt består af en sociologisk og en miljø-økonomisk del. Dette er et element i den sociologiske undersøgelse.

Den socio-økonomiske undersøgelse har været fulgt af to arbejdsgrupper. De har løbende kommenteret og diskuteret oplæg. Deltagere i de to arbejdsgrupper har været:

Pernille Holm Skjødt, Henrik Lous, Energi E2

Jette Kjær Gaarde, Henriette Hassing, Steffen Andersen, Elsam Engineering

Alex Dubgaard, Jacob Ladenburg, Louise Martinsen, Jesper Tranberg, Den Kongelige Veterinære Landbohøjskole

Steffen Nielsen, Energistyrelsen

Janne Christensen, Skov- og Naturstyrelsen

En tak til følgegruppen for deres kommentarer undervejs. Ligeledes en tak til Dansk Energi, som har stillet deres pressearkiv til rådighed. Derudover skal de 14 personer, som har deltaget i interview i forbindelse med denne undersøgelse, have en stor tak for deres medvirken.

Stud.scient.soc. Nina K. Nissen har deltaget i en række af interviewene og har givet værdifulde input til den efterfølgende analyse. Tak for det.

Juli 2005

Susanne Kuehn

Indhold

SAMMENDRAG OG KONKLUSIONER	1
1 INDLEDNING	3
1.1 Undersøgelsens baggrund	3
1.2 Undersøgelsens metode	4
1.3 Rapportens indhold	5
2 HANDLINGSFORLØB	6
2.1 Indledning	6
2.2 Udvalgsarbejde	7
2.2.1 Visuelle hensyn	7
2.2.2 Myndighedsinteresser	8
2.3 Konkretisering af planerne	9
2.4 Det videre forløb	10
2.4.1 Ansøgninger og principgodkendelse	10
2.4.2 Indsigelser mod planerne	10
2.4.3 Godkendelse og opførelse	11
2.5 Sammenfatning af handlingsforløbet	11
3 JYSKE VESTKYSTENS DÆKNING	13
3.1 Indledning	13
3.2 Medier, miljø og meninger	14
3.3 Præsentation af avismateriale	15
3.3.1 Artikler	15
3.3.2 Avisens ledere	17
3.4 Opsamling og diskussion	20
4 MODTAGELSEN I LOKALOMRÅDET - INTERVIEWANALYSE	22
4.1 Indledning	22
4.1.1 Udvælgelse af interviewpersoner og metodisk tilgang	22
4.1.2 Kortfattet præsentation	24
4.1.3 Holdningsændringer	26
4.2 Forandring i holdninger til parken over tid	27
4.2.1 Holdninger til planerne om en havmøllepark før opførelsen	27
4.2.2 Holdninger til havmølleparken efteråret 2003	30
4.3 Erhvervsinteresser som baggrund for holdninger	31
4.3.1 Turisme	31
4.3.2 Fiskeri	34
4.3.3 Opsamling	35
4.4 Processens forløb	36
4.4.1 Præsentation af planerne	36
4.4.2 Forskellige vidensformer	37
4.4.3 Fra skepsis til modstand	38
4.4.4 VVM-redegørelse og høring	39
4.4.5 Information af lokalbefolkningen	41
4.4.6 Naturbeskyttelse på land og på havet	41
4.5 Opsamling og diskussion	41
5 SAMLET DISKUSSION OG KONKLUSION	44

LITTERATURLISTE	47
BILAG 1	48

Sammendrag og konklusioner

Resumé

Horns Rev Havmøllepark blev opført i 2002. Denne rapport præsenterer resultaterne af en sociologisk, kvalitativ undersøgelse af, hvorledes havmølleparken er blevet modtaget i lokalområdet. Undersøgelsen har til formål at identificere holdninger til parken før og efter opførelsen med henblik på at identificere mulige holdningsændringer og årsager hertil.

Baggrund og problemstilling

Som et led i Danmarks bestræbelser på at reducere udledningen af CO₂ blev der i 2002 og 2003 opført to demonstrationshavmølleparker: Horns Rev Havmøllepark, 14 km vest for den jyske vestkyst ved Blåvands Huk, og Nysted Havmøllepark, 10 km syd for Lolland. Så store anlægsprojekter har effekter på deres omgivelser, hvilket undersøges af et såkaldt overvågningsprogram. For lokalbefolkningen er der bl.a. tale om visuelle effekter, og disse undersøges af et socio-økonomisk projekt, bestående af denne sociologiske undersøgelse, der undersøger holdninger, holdningsændringer og begrundelserne for begge, og en miljø-økonomisk undersøgelse, der bl.a. undersøger de lokale befolkningers præferencer mht. havmølleparkernes placering i forhold til kysten, samt betalingsvilligheden for placeringer, hvor møllerne er mere eller mindre synlige.

Konklusioner og anbefalinger

Undersøgelsen har vist, at der blandt interviewpersonerne var en betydelig skepsis overfor planerne forud for parkens opførelse. Interviewpersonerne vurderer, at det var den generelle holdning i lokalområdet. Skepsissen har vist sig hovedsageligt at være begrundet i erhvervsinteresser; dels turisme, som er en betydelig indtægtskilde i området, dels fiskeri. For turismens vedkommende drejede det sig om en frygt for, at havmølleparkens tilstedeværelse ville forandre kystlandskabet så meget, at det ville afholde turister fra at komme til området i samme omfang som tidligere. Det ville have store følger for sommerhusudlejningen og dermed ramme mange lokale privatøkonomisk. Ud fra disse hensyn til æstetik og natur ønskede bl.a. de lokale og regionale myndigheder, at parken blev rykket længere ud fra kysten end de planlagte 14 km. Interesserne i fiskeriet betød omvendt en modsat interesse i at rykke parken længere ind mod kysten for at friholde gode fiskeriområder.

Undersøgelsen indikerer, at en manglende dialog mellem lokale og regionale myndigheder på den ene side og centrale myndigheder og lokal oplevelse af

manglende indflydelse på projektets udformning betød, at skepsis udviklede sig til egentlig modstand i løbet af beslutningsprocessen.

Den negative holdning til planerne om havmølleparken er ligeledes fundet i en analyse af den regionale avis' dækning af sagen. Formålet med analysen har været at identificere, om og i hvilken grad, der har været lokal debat om sagen. Det har vist sig, at der har været en meget begrænset om planerne om havmølleparken, og kun få har offentligt tilkendegivet en positiv holdning overfor parken.

Analysen af holdningerne før og efter parkens opførelse har vist, at der har været en interessant holdningsændring efter parkens opførelse. Holdningsændringen kan forklares med, at det tilsyneladende i høj grad var frygten for turisternes negative reaktion på parken, som var begrundelsen for de negative holdninger. Da det efterfølgende har vist sig, at parkens tilstedeværelse ikke har afholdt turister fra at komme til området, er holdningerne tilsyneladende ændret til en accept af parken.

I undersøgelsens konklusioner rejses spørgsmålet om det er muligt at inddrage lokalsamfundet tidligere i beslutningsprocessen, således at det kan få indflydelse på projektet. Lokale ønsker kan i mange tilfælde være i modsætning til overordnede samfundsmæssige interesser, i dette tilfælde i forureningsfri energiforsyning.

Endelig anbefaler rapporten at der lægges mere vægt på information under hele processen, fra fremlæggelse af de første planer til formidling af afvejninger af hensyn i beslutningsprocessen og endelig i forbindelse med opførelse og drift. Antagelsen er, at informationen kan imødekomme noget af frygten og modstanden og dermed skabe større lokal accept af anlægsprojektet.

1 Indledning

Denne rapport præsenterer resultaterne af delundersøgelsen, ”Havvindmøller i lokalområdet – en undersøgelse ved Horns Rev Havmøllepark”, og omhandler lokalbefolkningens holdninger til Horns Rev Havmøllepark.

Delundersøgelsen er en del af en større, sociologisk undersøgelse af havmølleparkers virkning i lokalområdet. Den sociologiske undersøgelse er et led i et samlet socio-økonomiske projekt om havmølleparkernes lokale effekter.

Den sociologiske undersøgelse er inddelt i følgende tre faser:

- 1) Fase 1 omhandler forholdene forud for opførelsen af Nysted Havmøllepark.
- 2) Fase 2 er en undersøgelse af, hvordan holdninger har udviklet sig ved Horns Rev et år efter havmølleparkens opførelse.
- 3) Fase 3 er en opfølgende undersøgelse af lokalområdet ved Nysted Havmøllepark et år efter opførelsen.

Der udarbejdes baggrundsrapport for begge lokale undersøgelser. Resultaterne fra de to områder sammendrages derudover i en samlet afrapportering af den sociologiske undersøgelse. Dertil kommer, at det socio-økonomiske projekt senere afrapporteres samlet.

Den anden del af det socio-økonomiske projekt er en miljø-økonomisk undersøgelse af befolkningen og lokalsamfundenes præferencer i forhold til havmølleparkers placering i forhold til kysten og deres vilje til at betale for at placere mølleparken i forskellige afstande fra kysten.

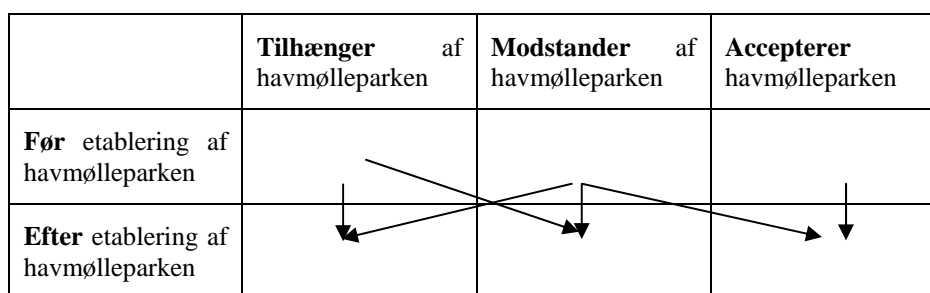
1.1 Undersøgelsens baggrund

Den overordnede socio-økonomiske undersøgelse af havmølleparkers virkning i lokalområdet tager sit udgangspunkt i etableringen af to demonstrationshavmølleparker ved henholdsvis Nysted syd for Lolland og Horns Rev vest for Blåvands Huk. Baggrunden for demonstrationsparkerne er et politisk ønske om at reducere CO₂-udslippet og dermed de miljømæssige problemer ved energiforbruget i Danmark. Vindenergi er en væsentlig bidragsyder i den forbindelse. Det er blevet vurderet hensigtsmæssigt at placere få, store

havmølleparker frem for mindre, mere spredte placeringer for at mindske virkningerne på kystlandskabet (Energistyrelsen 1994).

Spørgsmålet er, hvordan lokalområderne har taget imod de to havmølleparker. Undersøgelsen skal afdække holdninger i lokalområderne forud for og efter etableringen af parkerne. Et formål er således også at undersøge om, og i givet fald hvordan holdningerne til parkerne ændrer sig over tid. Som udgangspunkt opereres i den forbindelse med tre forskellige holdninger til havmølleparken: At man er enten tilhænger, eller modstander af parken, eller at man har en mere pragmatisk indstilling til parken i form af accept. Holdninger i udgangssituationen og de mulige forandringer kan illustreres således:

Figur 1 Holdninger til havmølleparker, før og efter etablering

Tilhængere af havmølleparken antages at begrunde deres synspunkt i hensynet til miljøet eller i lokale eller nationale beskæftigelseeffekter, hvilket er fundet i en svensk undersøgelse (Mels, 2003). Modstandere antages at begrunde deres synspunkter i en bekymring for negative konsekvenser for natur og æstetik, (sommer)huspriser og turistindtægter. Accepten antages at være begrundet i afvejsninger af miljøhensyn over for hensynet til naturen og æstetik. Undersøgelsen skal afdække om antagelserne holder, samt identificere mulige andre begrundelser for holdningerne, samt nok så væsentligt eventuelle ændringer i holdningerne over tid.

1.2 Undersøgelsens metode

Metodisk set er undersøgelsen kvalitativt funderet, hvilket betyder, at der er gennemført tekstanalyser og kvalitative interviews. Denne metodetilgang er valgt, fordi den giver mulighed for at trænge dybere ned i problemstillingerne, belyse bagvedliggende forklaringer på fænomener samt sætte fænomenet ind i en større sammenhæng og helhed. Der kan således være en række begrundelser for personers holdning til vindmøller generelt eller vindmølleparken specifikt, som kan være vanskelige at afdække i et spørgeskema. I et kvalitativt interview er der mulighed for at stille uddybende spørgsmål og den tematiske strukturering af interviewet betyder, at interviewpersonen kan bringe nye forhold frem, som ikke var forventet på forhånd. De kvalitative interview har ligeledes vist sig at være nyttige i afdækning og belysning af dilemmaer mellem hensynet til miljøet og hensynet til naturen.

En anden begrundelse for at vælge den kvalitative tilgang er, at ønsket om at belyse ændringer over tid gør det relevant at inddrage kvalitativ analyse af skriftlige kilder. Konkret er der således tale om anvendelse af flere tilgange til at belyse emnet:

For det første udgør skriftlige kilder i form af artikler, ledere og læserbreve fra den regionale avis, Jyske Vestkysten, et fundament for at afdække, hvordan debatten i lokalsamfundet har taget form, debattens omfang samt deltagere i debatten. Avismaterialet afspejler holdninger i lokalsamfundet gennem forløbet med planer, beslutning og etableringen af Horns Rev Havmøllepark. Samtidig viser avismaterialet, hvilken holdning til parken avisen har formidlet til læserne, samt hvordan disse har modtaget det.

For det andet er der foretaget interview med lokale aktører, politikere, embedsmænd og borgere, der har forholdt sig offentligt til sagen eller ytret sig i debatten. Interviewene giver indblik i aktørernes holdninger og baggrundene herfor. Dertil kommer, at interviewpersonerne fungerer som informanter om holdninger i lokalsamfundet.

De to tilgange supplerer hinanden, idet analysen af avismaterialet kan være med til at belyse aspekter i de lokale holdninger, som interviewpersonerne ikke erindrer, fordi de ligger år tilbage, samtidig med at interviewpersonernes kommentarer til avisens fremstilling af sagen samt til dennes position i lokalsamfundet kan være med til at sætte avismaterialet i nyt lys.

Begrænsningen ved den kvalitative metode er, at den ikke kan være repræsentativ og dermed sige noget om udbredelsen af de fænomener, som identificeres. De kvalitative interview er dels så tidsmæssigt lange og dels så informationsmættede, at det er umuligt at gennemføre et antal, som kunne give en repræsentativitet. Til gengæld giver de mulighed for at komme i dybden med problemstillingen, hvilket er hensigtsmæssigt, når man undersøger et felt, som ikke tidligere er blevet undersøgt.

Dertil kommer, at det er muligt at belyse nogle problemstillinger kvantitativt, idet der som led i den miljø-økonomiske undersøgelse af vindmølleparker er gennemført en spørgeskemaundersøgelse. De kvalitative resultater fra denne undersøgelse kan således sammenholdes med kvantitative data.

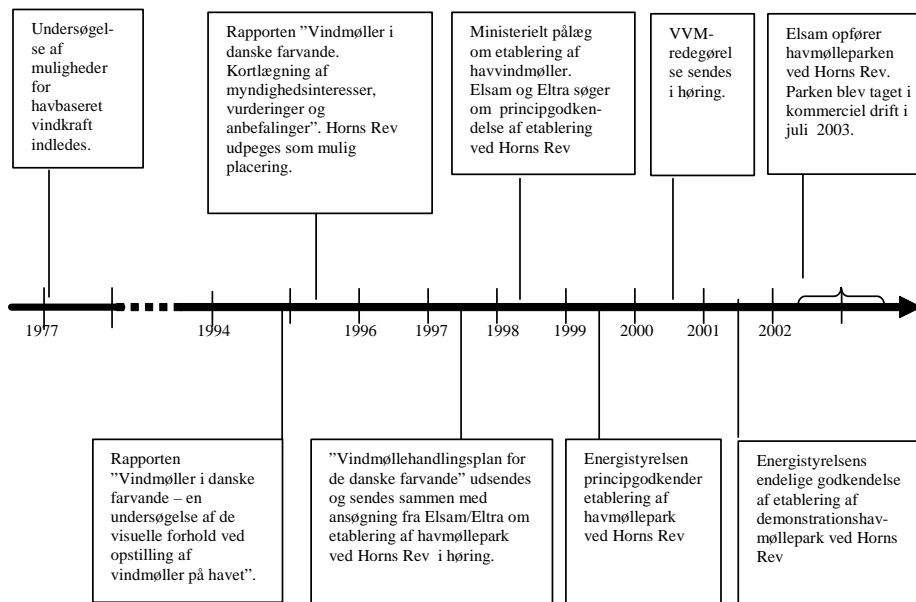
1.3 Rapportens indhold

Rapporten er opbygget således, at den indledes med en gennemgang af handlingsforløbet i forbindelse med etableringen af Horns Rev Havmøllepark. Denne gennemgang har til hensigt at give læseren faktuelle oplysninger om forløbet, således at den efterfølgende analyse af skriftlige kilder og interviews kan foregå med udgangspunkt heri. Efterfølgende analyseres materialet fra Jyske Vestkysten, og herefter interviewene med lokale aktører. Endelig afsluttes rapporten med en samlet diskussion og konklusion.

2 Handlingsforløb

2.1 Indledning

Hensigten med dette kapitel er at give læseren en kortfattet præsentation af det omfattende forløb forud for udpegningen og opførelsen af Horns Rev Havmøllepark. Der har dels været tale om udvalgs- og udredningsarbejde, dels høringsrunder. Præsentationen af handlingsforløbet har til formål at give baggrundsoplysninger og strukturelle forklaringer som grundlag for den videre læsning af den efterfølgende analyse af det empiriske materiale, såvel avismaterialet som interviewene. I den præsentation viser nedenstående tidsakse det planlægnings- og handlingsmæssige forløb for Horns Rev Havmøllepark i oversigtsform. En uddybning af tidsforløbet findes i bilag 1.

2.2 Udvalgsarbejde

De første undersøgelser af mulighederne for havbaseret vindkraft begyndte i 1977¹. I 1987 blev nedsat et udvalg med deltagelse fra forskellige ministerier, som på forskellig måde har interesser i de danske farvande, fra elsektoren og fra Danmarks Fiskeriforening. Udvalget skulle tilvejebringe et grundlag for beslutningen om, hvor der kunne placeres havmølleparker. Som et led i udvalgets arbejde blev udsendt to rapporter:

'Vindmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet' (Energistyrelsen, december 1994).

'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndighedsinteresser, vurderinger og anbefalinger' (Energistyrelsen, februar 1995).

Forudsætningen for udvalgets arbejde, konklusioner og anbefalinger i de to rapporter var to typer vindmøller: 450 kW og 1 MW med en totalhøjde på hhv. ca. 53 og 83 meter. Hvad angår vanddybden ved placeringer på havet, var forudsætningen max. 10 meter.

2.2.1 Visuelle hensyn

Den første rapport var, som det fremgår af titlen, en undersøgelse af de visuelle virkninger ved opstilling af vindmøller til havs. Undersøgelsen påpegede, at de danske kyster er intensivt benyttede, og at viderne over havet er højt værdsat og har stor herlighedsværdi. På den baggrund blev det i rapporten forudset, at der ville komme "negative reaktioner på opstillinger tæt på kysten, da selve kystlandskabet i vid udstrækning har været friholdt for møller." (Energistyrelsen 1994, s. 6). Det blev anført, at placering af vindmøller på havet skal afvejes i forhold til overordnede planlægningshensyn. Visualiseringsundersøgelsen viste, at vindmøller på havet har andre visuelle virkninger end vindmøller på land. Det skyldes bl.a., at der for det meste er fri udsigt på havet, hvorimod udsigten på land ofte er begrænset af bygninger, træer og bakker. Derudover afhænger havmøllers synlighed af kystens højde over havet, jordens krumning, lysets karakter samt sigtbarhed, som afhænger af luftens fugtighed. Undersøgelsen viste også, at møllernes opstilling i forhold til hinanden har betydning for den visuelle effekt, og at antallet af møller spiller en rolle.

Undersøgelsen konkluderede, at de visuelle virkninger af havmøller er markante, hvilket betyder, at man bør tage hensyn til at beskytte bestemte naturområder i kystlandskabet. Undersøgelsen konkluderede også, at placeringer af møller i mange, mindre grupper ville påvirke store kyststrækninger. Anbefalingen var derfor at placere et betydeligt antal møller på de lokaliteter, hvor det blev vurderet, at de visuelle konsekvenser for landskabet var begrænsede. På baggrund af en identifikation af forskellige landskabstyper og anvendelser af landskabet og dertil forskellig herlighedsværdi foreslog rapporten forskellige afstandszone for møller på 1 MW:

¹ Oplysning fra rapporten 'Havmølle-handlingsplan for de danske farvande', Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller. Juni 1997

- I kystlandskab med landbrug og industri er der ingen begrænsning.
- I natur-, by-, og ferieområder med lav højde bør møller placeres i en afstand af minimum 7,5 km.
- I tilsvarende områder med en højde over 30 meter bør møllerne placeres minimum 12,5 km fra kysten.
- I særlige naturområder over 30 meter bør de placeres minimum 25 km ude.

2.2.2 Myndighedsinteresser

Ud over de visuelle hensyn har forskellige statslige myndigheder også en række interesser i de danske farvande, hvilket der skal tages hensyn til ved udpegning af områder til havmølleparker. Kortlægningen af disse interesser blev fremlagt i den anden rapport, som indeholdt konkrete forslag til placeringer. Kortlægningen skelnede mellem såkaldte *Bindingsområder*, hvor andre interesser blokerer for etableringen af havmølleplanlægning, og *Afvejningsområder*, hvor den pågældende sektorinteresse skal vejes op imod samfundets interesse i vindenergi.

Bindingsområder er bl.a. fredede områder; områder med fuglebeskyttelse i henhold til EU-regler; områder med råstofindvinding; områder med militære interesser; områder med energiforsyningsledninger; områder til en eventuel kommende Fermerbæltforbindelse (Energistyrelsen 1995, s. 9).

Afvejningsområder er bl.a. områder med fiskeriinteresser, hvilket er alle danske farvande; områder med særlig landskabelig interesse; områder med tæt fuglebestand, som ikke er omfattet af EU-beskyttelse; områder med råstofressourcer, trafik- og fiskerihavne; fritidssejlsområder; militære skydebaner; områder af betydning for luftfarten (Energistyrelsen 1995, s. 10).

Identifikationen af bindingsområder udelukker etableringen af havmølleplanlægning i en række områder:

- Skagen Gren, Anholt øst og vest, Sjællands Odde m.fl. pga. forekomsten af vrage.
- Forsvarets skydeområder, bl.a. i Vadehavet vest for Rømø, Vesterhavet ud for Oksbøl m.fl.
- Antals- og arealmæssigt udelukkes flest områder under hensyntagen til Ramsar- og fuglebeskyttelsesområder. Det gælder bl.a. Vadehavet, Ringkøbing Fjord, et område syd for Læsø, et område nord for Djursland, området omkring Endelave, området syd for Lolland mellem Rødby og Falster.

I forbindelse med Horns Rev Havmøllepark har militære hensyn fx umuliggjort visse alternative placeringer af park og kabel.

Ud over identifikationen af bindings- og afvejningsområder, blev det også understreget i rapporten, at vindkraft har ”afgørende indflydelse på landskabsoplevelsen” (Energistyrelsen 1995, s. 3). Udvalget bag rapporten fandt, at det landskabelige hensyn er centralt og derfor må tillægges stor betydning, når dette hensyn skal afvejes i forhold til energiinteresser. Udvalget fandt også, at

møllerne ideelt set bør så langt ud på havet, at de ikke kan ses fra kystlandskabet (Energistyrelsen 1995, s. 13). Der, hvor de landskabelige interesser er vurderet højest, satte rapporten en grænse på 12-15 km ud fra kysten. Inden for denne grænse blev det vurderet, at vindmøller har en væsentlig visuel indflydelse.

På baggrund af udredningen pegede rapporten på 4 områder, der er ”de mest oplagte områder med tilstrækkelig udstrækning til større vindmølleparker.” (Energistyrelsen 1995, s. 14). Et af disse var Horns Rev.

2.3 Konkretisering af planerne

Udpegningen af de 4 områder til i alt 5 havmølleparker og de overvejelser, som lå til grund; at koncentrere udbygningen med havmølle anlæg i få, storskala vindmølleparker i stedet for mindre, spredte placeringer for at skåne det nære kystmiljø, samt anbefalingen om at bygge ”langt fra kysten (7-40 km), blev videreført i arbejdet i en ny arbejdsgruppe. Denne gruppe udgav i 1997 rapporten:

- ’Havmølle-handlingsplan for de danske farvande’ (Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, juni 1997)

Det kan noteres, at den zoneopdeling, som fandtes i rapporten fra 1994 med en nærhedszone indtil 7,5 km fra kysten; en mellemzone ml. 7,5 og 12,5 km og en fjernzone fra 12,5 var blevet ændret. Således fastlagde rapporten fra 1997, at afstande over 7 km fra kysten er ”kystfjerne områder”. Det hedder i rapporten, at ”Kystnære vindmølleparker generelt bør undgås” for at friholde kystlandskabet (Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, 1997 s. 9). Ændringen i, hvad der opfattes som kystnært og kystfjernt, er ikke mindst interessant i lyset af, at forudsætningerne i det tidligere arbejde om møller på mellem 450 kW og 1 MW, i 1997 var blevet ændret til en vurdering af, at 1,5-2 MW møller var teknologisk mulige.

Konkretiseringerne bestod bl.a. i vurderinger af vindforhold, tekniske muligheder og dermed økonomien i de skitserede parker. Derudover blev redegjort for de strukturelle forhold i el-systemet, som kunne vanskeliggøre afsætningen af vindenergi på kort sigt. Et strukturforhold som i øvrigt blev brugt i den regionale avis som argument mod Horns Rev Havmøllepark, og som også var begrundelse for flere interviewpersoners skepsis eller modstand.

Rapporten opererede med parkplaner på 120-150 MW, dvs. op til 100 vindmøller:

- For Horns Rev blev skitseret en plan for en park på 150 MW med mulig udbygning frem til 2013 på ialt 600 MW. Det første modul skulle bestå af 100 møller.

Rapporten indeholdt følgende overvejelser om parkens effekt på landskabet: ”De landskabelige interesser knyttet til området er begrænset. Parken vil kunne opføres i så stor afstand fra land, at den ikke vil få nogen væsentlig indflydelse på kystlandskabet.” (Energiselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller, 1997, s. 25).

2.4 Det videre forløb

Der gik nogle år fra konkretiseringerne af planerne for havmølleparkerne til opførelsen af Horns Rev Havmøllepark:

2.4.1 Ansøgninger og principgodkendelse

Kort forud for offentliggørelsen af havmøllehandlingsplanen i juni 1997 havde Elsam og Eltra søgt om principgodkendelse af etablering af en demonstrationshavvindmøllepark ved Horns Rev. Ansøgningen blev sammen med handlingsplanen sendt til udtalelse hos statslige, lokale og regionale myndigheder samt interesseorganisationer som Danmarks Fiskeriforening, Dansk Ornitologisk Forening og Danmarks Naturfredningsforening. På baggrund af de indkomne kommentarer indsendte Elsam og Eltra i april 1998 en fornyet ansøgning om principgodkendelse.

Energistyrelsen gav i juni 1999 principgodkendelse. En eventuel endelig godkendelse afhang bl.a. af en VVM-redegørelse².

2.4.2 Indsigelser mod planerne

VVM-redegørelsen blev sendt i offentlig høring i sommeren 2000. Der kom en række indsigelser fra høringsparterne, som var regionale og lokale myndigheder, interesseorganisationer samt offentligheden. Indholdet var i høj grad sammenfaldende med de kommentarer, som præsentationen af planerne i 1997 havde frembragt. Nedenfor præsenteres indsigelserne tematisk:

- **Det landskabsmæssige/æstetiske argument**

Ribe Amt, og Blåvands Huk og Fanø kommuner anførte i deres udtalelser, at det var vigtigt, at landskabet ikke blev belastet unødigt ved en opstilling af møllerne i en afstand til kysten, hvor de var synlige. De regionale og lokale myndigheder mente således, at møllerne burde så langt ud i havet, at de ikke kunne ses fra kysten. Blåvands Huk Kommune anførte uddybende, at den naturbevarende politik, som gælder på landsiden bør ledsages af en tilsvarende politik på havet, således at det åbne hav bevares. Danmarks Naturfredningsforening udtrykte bekymring for den visuelle effekt af lyssætning af møllerne og anbefalede, at møllerne ikke blev højere, end at lyssætning kunne undgås.

- **Fugle- og dyreliv**

Danmarks Naturfredningsforening udtrykte bekymring for, at anlægsarbejder skulle forstyrre sæler, marsvin og fugle og anførte, at anlægsarbejde skulle foregå uden for dyrenes yngleperioder.

² VVM-redegørelse er "Vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet."

- **Erhvervsinteresser: fiskeri og turisme**

Danmarks Fiskeriforening anførte i deres indsigelse, at der er betydelige fiskeriinteresser i farvandet omkring Horns Rev. Det betød, at såvel selve havmølleparken som kabelføring ville have effekt for fiskeriet. Det blev anført, at en placering af parken som skitseret ville forhindre eller forringe fiskeriet. På den baggrund foreslog foreningen, at parken blev placeret nærmere Blåvands Huk. Hvad angår kablet, anførtes, at det skulle lægges, således at det var tilladt at fiske henover det. Foreningen annoncerede et erstatningskrav for tabte fiskeriindtægter.

Fra Blåvands Huk Kommune og fra privat side blev der også gjort indsigelser på baggrund af bekymringer for havmølleparkens negative konsekvenser for turismen. Overvejelserne hænger tæt sammen med synspunkterne på landskabet og havet. Der blev bl.a. argumenteret for, at møllerne ville bryde uendeligheden over havet, hvilket er en stor turistattraktion i området.

2.4.3 Godkendelse og opførelse

På baggrund af en vurdering af ansøgningsmaterialet og indsigelserne fra høringen af VVM-redegørelsen gav Energistyrelsen i marts 2001 den endelige godkendelse til etablering af en demonstrationshavvindmøllepark³.

Vestas har leveret de 80 møller, som parken består af. Møllerne er på 2 MW, har en totalhøjde på 110 meter høje, og står på 6-14 meter vand. Afstanden til kysten er 14-20 km.

Arbejdet med fundamenter og kabel startede i marts 2002 og i løbet af sommeren blev møllerne rejst. Parken blev taget i kommerciel brug 11. juli 2003. Parken kan levere strøm til 150.000 husstande, svarende til 2% af Danmarks elforbrug.

2.5 Sammenfatning af handlingsforløbet

Der har været tale om et grundigt forarbejde forud for etableringen af Horns Rev Havmøllepark. Det har dog ikke kunnet forhindre, at der undervejs synes at være opstået nogle modsætninger mellem lokale forventninger og holdninger til processens indhold og resultat, og processens faktiske forløb. Det gælder fx effekten af indsigelser, hvor interviewene viser, at man lokalt havde forventninger om at have større indflydelse på beslutningen om, hvor parken skulle placeres mht. afstand til kysten. Interviewene har ligeledes afdækket nogle andre forventninger til indholdet i og betydningen af VVM-redegørelse og indsigelser heroverfor.

Det har været tidsmæssigt og teknisk omfattende at tilvejebringe et beslutningsgrundlag for, hvor det var muligt at placere vindmølleparker, idet der har skullet gennemføres mange kortlægninger af kyster, tekniske udredninger m.m., samt afvejning af forskellige hensyn. Det indebærer, at det ville være vanskeligt at ændre projektet, da forudsætningerne til dels ændrede sig. Det gælder særligt det forhold, at den teknologiske udvikling betød større møller, end

³ Godkendelsen blev givet efter en periode med mulighed for indsigelser. Der kom ingen indsigelser.

der var forudsat i undersøgelserne af de visuelle virkninger og anbefalingerne om afstande til kysten (i rapporten fra 1994). Omvendt har den teknologiske mulighed for større møller også betydet, at målet for energiproduktionen fra havmølleparken har kunnet opfyldes med færre møller. Beslutningen om at opføre højere møller end de oprindeligt planlagte betød ikke, at møllerne blev placeret tilsvarende længere fra kysten for at begrænse visuelle virkninger. Det må anses for at have været for omfattende at revurdere de tekniske muligheder for placeringer på større vanddybder. Det ville forsinke processen, og der har været et ønske om at få konkrete erfaringer med opførelse og drift af havmølleparker. Der er muligvis tale om nye teknologiske muligheder, hvad angår vanddybder, men der manglede konkret erfaring, som er opnået med etablering med Horns Rev Havmøllepark og Nysted Havmøllepark. Det økonomiske aspekt har spillet en vigtig rolle i beslutningen om at gennemføre planerne på trods af ændrede forudsætninger. Energistyrelsen anførte overfor de fremkomne indvendinger, at en placering længere fra kysten ville betyde forøgede driftsomkostninger.

På baggrund af tilgængeligt materiale fra Energistyrelsen forekommer det, at der i perioden 1997-2000, i forbindelse med lancering af planerne, høringsrunde og tilbagemelding på regionale og lokale myndigheders bemærkninger til planerne har været en ringe kommunikation til offentligheden og de berørte parter om afvejningen af indsigelser over for hensynene til økonomi, teknologi og tid. Der savnes også en åbenhed fra de centrale myndigheders side om, hvorfor projektet blev gennemført til trods for ændrede forudsætninger om møllernes størrelse, om end det som ovenfor bemærket blev fremhævet, at det ville fordyre projektet. En mere åben linje kunne have bidraget til en større forståelse for beslutningsgrundlaget og begrundelser for at fortsætte trods indsigelser. Man må konstatere, at der var en betydelig modstand mod planerne hos de lokale og regionale myndigheder, hvilket fremgår af de næste to kapitler.

3 Jyske Vestkystens dækning

3.1 Indledning

Forløbet med planerne og etableringen af Horns Rev Havmøllepark har været dækket af forskellige aviser. Der er tale om verdens største havmøllepark, og det har naturligvis haft nyhedens interesse. Søgninger på omtaler af Horns Rev i pressearkivet hos Dansk Energi viser da også en løbende omtale i landsdækkende aviser. Disse aviser omtaler imidlertid parken i generelle vendinger så som at informere om godkendelse af projekter, omtale ordre på leverancer af møllerne m.m. De landsdækkende aviser har ikke fulgt sagen tæt, og man skal derfor til den regionale avis Jyske Vestkysten, hvis man skal finde skriftlige kilder til, hvordan planerne og etableringen af mølleparken er blevet modtaget i lokalområdet. Formålet med dette kapitel er:

- At identificere om der har været debat om havmølleparken, samt hvilke holdninger, som er blevet fremført i Jyske Vestkysten og af hvem.

Som det er fremgået af gennemgangen af handlingsforløbet, går udpegningen og præsentationen af lokaliteter til havmølleparker tilbage til 1997. Det kan være vanskeligt for interviewpersoner at huske så langt tilbage, og skriftlige kilder bliver derfor vigtige for at kunne redegøre for holdninger. På baggrund af identifikationen af debattemner er et andet formål således:

- At analysere hvilken rolle, avisen har spillet i dannelsen af de holdninger til havmølleparken, som fandtes tidligere og i 2003.

Avisens fremstilling af sagen antages at medvirke til at forme holdninger til parken i lokalområdet. Der er dog ikke tale om en envejsproces, hvor avisen påvirker sine læsere. I meget begrænset omfang fremkommer læserne også med andre holdninger til mølleparken specifikt og vindkraft generelt. Sammenlignet med den tilsvarende læserdebat i Lolland-Falster Folketidende af forløbet omkring Nysted Havmøllepark kan man imidlertid konstatere en bemærkelsesværdigt begrænset debat.

Analysen af Jyske Vestkystens dækning af forløbet med Horns Rev Havmøllepark bygger på gennemlæsning af mikrofilm af avisen fra 1997 til 2002, suppleret med søgning for 2003 i Dansk Energis nyhedsarkiv. Som optakt til analysen introduceres nogle relevante antagelser om medier generelt samt specifikt om mediers dækning af miljøspørgsmål.

3.2 Medier, miljø og meninger

Mediers dækning af et emneområde er med til at skabe og påvirke holdninger til emnet. Samtidig er mediers valg af hvilke emner, der omtales og fremstillingen også præget af tendenser i samfundet. Når emner som vindmøller eller miljø mere generelt skal have plads i medier, er de i konkurrence med andre emner, idet der er begrænset dækningskapacitet. Nogle emner vurderes derfor at være mere betydningsfulde og relevante end andre, og denne vurdering er underlagt forskellige kriterier, der bl.a. drejer sig om oplag og salgstal. Når det gælder mediers omtale af miljøspørgsmål gælder tre forhold, som er værd at nævne:

- 1) For det første skal emnet helt passes ind i en begivenhedskultur. Det betyder, at vidtrækkende miljøproblemer som drivhuseffekt må knytte an til en begivenhed for at blive en nyhed. Det medfører, at man ikke ser problemet som et resultat af nogle samfundsmæssige beslutninger eller udviklinger, men som resultat af enkeltstående hændelser.
- 2) For det andet stilles spørgsmålet ”hvorfors” sjældent. Det betyder, at der sjældent informeres om baggrunden for en bestemt hændelse eller et fænomen.
- 3) For det tredje skal emnet helst relatere sig til nutiden, hvilket gør det vanskeligt for langstrakte og abstrakte miljøproblemer som drivhuseffekt og huller i ozonlaget at få plads i medier (Hannigan 1995).

Undersøgelser har vist, at der ikke kan påvises nogen sammenhæng mellem mediers dækning af et givent emne og den generelle holdning til dette. Det fænomen viser, at modtagere af informationer og nyheder ikke ukritisk tager budskabet til sig, men derimod fortolker og sorterer de betydninger og sammenhænge, som medier tilbyder (Hansen 1991). Mange læsere vil således afvise den invitation til skabelsen af en holdning eller mening, som ligger i avisens vinkel på en historie eller nyhed. Mening skabes snarere i et samspil mellem erfaringer og påvirkninger fra mange forskellige sammenhænge, og i forlængelse heraf afhænger modtageligheden i forhold til avisens budskaber også af den enkeltes interesse for emnet. I øvrigt kan man bemærke, at mange vælger aviser efter de holdninger, de har i forvejen, således at avisens holdning til emnerne i høj grad er i overensstemmelse med deres egen (Dahl 1997).

Den kvantitative spørgeskemaundersøgelse har undersøgt andelen af læsere af Jyske Vestkysten blandt respondenterne i Horns Rev-undersøgelsen. Den viser, at 29% læser Jyske Vestkysten. 36,4 % læser Jyllands Posten. I Nysted-undersøgelsen læser 45% af respondenterne den regionale avis, Lolland-Falster Folketidende⁴. Jyske Vestkysten har tilsyneladende ikke samme position som central regional avis, og det kan være en forklaring på, at der ikke er så stor lokal læserdebat om Horns Rev Havmøllepark, som tilfældet er med Nysted Havmøllepark.

Mediernes formidling af information og budskaber er ikke den eneste kilde til holdningsdannelse. Den offentlige behandling af et emne som vindmøller foregår i mange forskellige fora, der dels kan forløbe parallelt, dels væves ind i hinanden.

⁴ Der er tale om særkørsler på datamaterialet fra spørgeskemaundersøgelsen

Mediernes behandling kan være med til at skabe en folkelig opinion, men den er også udtryk for, at journalister lader sig påvirke og præges af den folkelige opinion (Gamsom & Modogliani 1989). Det er også væsentligt at bemærke, at der er større nyhedsværdi i konflikter end i konsensus.

3.3 Præsentation af avismateriale

Jyske Vestkystens dækning af forløbet illustrerer, at der skal være tale om nyheder, for at sagen om havmølleparken bliver omtalt. Havmølleparken er blevet dækket i artikler i avisen, men er også blevet omtalt i ledere og i indlæg fra læserne. Alle tre former for omtale antages at være med til at tegne et billede af havmøllerne. Dertil kommer, at andre emner, som er med til at danne et generelt indtryk af vindkraft, har været behandlet i alle tre typer dækning. Nedenfor præsenteres dækningen inden for de tre kategorier. Der afsluttes med en samlet diskussion.

3.3.1 Artikler

De artikler, som har været bragt i årene 1997 til 2003, har dels omhandlet havmølleparken specifikt fra planer, høringer til gennemførelse. Dels omhandlet andre, relaterede emner:

Nyheder om Horns Rev

I løbet af de undersøgte år er løbende bragt omtaler af planerne om havmølleparken, processen omkring beslutningen om havmølleparkens opførelse, samt aktiviteter i forbindelse med opførelsen. Det er dels sket i enkeltartikler, dels i større temaer med en række artikler, der har omhandlet forskellige aspekter ved havmøllerne: tekniske forhold, vindmøllernes historie i Danmark, miljøforhold m.m.

Der er en overraskende begrænset omtale af planerne om havmølleparken. Første gang, planerne blev omtalt, var i maj 1997 under overskriften "*Kæmpe vindmøllepark på vej ud fra Blåvand*". Der var tale om en meget faktuel orientering om ansøgningen om at opføre havmølleparken, og ansøgningen blev sat i relation til regeringens energiplan og potentialet for vindkraft. I juli 1997 blev bragt en tilsvarende kort omtale i avisens erhvervssektion. Herefter skal man frem til 1999, før man finder næste omtale. Da blev der informeret om, at Energistyrelsen havde godkendt opførelsen af 5 demonstrationshavvindmølleparker, herunder en ved Horns Rev⁵. I juli 1999 var der en helsides omtale af projektet med faktuelle oplysninger.

Først i september 1999 bragte avisen en artikel om de lokale myndigheders syn på planerne. Det var indledningen til en længere føljeton, hvor avisen fulgte udvekslingen af synspunkter mellem Blåvands Huk Kommune og de statslige myndigheder, med daværende Miljø- og energiminister Svend Auken som en meget central figur. Avisen refererede kommunens kritikpunkter af planerne og bragte efterfølgende ministerens og Energistyrelsens svar herpå. Ud over at bringe kommunens synspunkter frem, bragte avisen også synspunkter fra Danmarks

⁵ Der var tale om tilladelse til forundersøgelser forud for opførelsen af demonstrationshavmølleparker.

Naturfredningsforeningens Lokalkomitee, der tilkendegav en positiv holdning til møllerne, men var imod lyssætningen.

Der er generelt tale om en nuanceret dækning, hvor der er bragt synspunkter fra såvel kommunalpolitikere som minister eller medarbejdere i Energistyrelsen. Avisens dækning var bestemt af, hvornår der skete nyt i sagen: udtalelser, møder mellem kommune og ministerium etc. Ud over selve mølleparken beskæftigede avisen sig også en del med diskussionerne om, hvor kablet fra parken skulle ilandføres. Her var tale om interessekonflikt mellem amtet og nogle kommuner, som ville blive berørt af amtets forskellige forslag til kabelføring.

Dækningen af beslutningsprocessen fandt sted igennem 1999 og 2000. I december 2000 konstaterede avisen, at der var tale om en ”*Forgæves kamp mod møller*”, og kunne informere om, at Blåvands Huk Kommune havde besluttet at stoppe protesterne over planerne. Ud over at bringe kommunale politikeres kritik af planerne bragte avisen i juli 2000 en artikel om turisternes holdninger til den kommende havmøllepark. I den forbindelse refererede artiklen også udtalelser fra en lokal ejendomsmægler, som mente, at huspriserne i Blåvands Huk ville falde som følge af parken. Som det fremgår af næste kapitel var netop angsten for nedgang i turisme som følge af havmøllernes visuelle virkning og deraf følgende faldende huspriser en meget væsentlig faktor bag holdninger til parken. Denne artikel kan ses som eksempel på, at journalister er præget af emner i (lokal)samfundet, og omtalen og den vinkel, der er lagt på sagen, må antages at kunne forstærke negative holdninger til parken.

Fra midten af 2001 til midten af 2002 var avisens dækning kendetegnet ved og bestemt af konkrete aktiviteter i forbindelse med opførelsen af havmølleparken: arbejdet med fundamenter, kabellægning, rejsning af møllerne. En vinkel på dette var opførelsesaktiviteternes lokale beskæftigelsesmæssige effekt, specielt på Esbjerg Havn.

I 2003 var der få omtaler. De beskæftigede sig med parkens drift og hvor meget parken producerede.

Løbende omtale af vindkraft

Ud over omtalen af forhold i forbindelse med Horns Rev Havmøllepark bragte avisen i den undersøgte periode også løbende artikler om vindkraft. Det drejer sig primært om udbygningen på land og den ofte negative reaktion, det medfører. Det gælder fx omtaler af forskellige kommuner i regionen, som planlagde udbygning af vindkraft og protester heroverfor. Et yderligere aspekt ved vindkraftudbygningen på land er avisens artikler om risiko for faldende ejendomsværdi, når en vindmølle opføres tæt på ejendommen. Derudover har avisen løbende bragt artikler om afsætningen af strøm fra vindmøller. Vinklen har her været problemer med at kunne aftage vindproduceret strøm i transmissionssystemet og deraf følgende virkninger for den konventionelle elproduktion. Dertil kommer, at avisen skrev, at der var et problem med højere elpriser som følge af afsætningen af vindenergi, der var sikret en højere pris.

Man kan konstatere, at avisens generelle artikler om vindkraft på land har haft en kritisk vinkel. Det kan antages at sætte en bestemt baggrund for læsernes tolkning af sagen om havmølleparken ved Horns Rev: vindproduceret el giver højere

elregning, og er vanskelig at aftage i transmissionsnettet. Dertil kommer holdningen om, at vindmøller skæmmer på land, hvilket kan antages at påvirke holdningen til møllerne på havet.

Erhvervsaspekter ved vindkraft

Der har dog samtidig været en positiv vinkel i omtalen af vindkraft. Det er sket, når vinklen har været erhvervspolitik og eksport. Avisen har omtalt eksporten af vindmøller meget positivt, og der har løbende været omtaler af konkrete eksportordre, oftest udskibet fra Esbjerg Havn. Der har ligeledes været løbende omtaler af vindmøllefirmaers succes, særligt Vestas, og en omtale af gode årsregnskaber. Forskellen på den positive omtale af vindkraft, når det gælder beskæftigelse og eksport og den negative omtale af vindkraft, når det gælder æstetik, elpriser og afsætning, kan forklares med, at områderne har været dækket af forskellige journalister. En anden forklaring kan være et forskelligt perspektiv i de to tilgange: Den erhvervspolitiske har en overordnet samfundsøkonomisk, om end der også er lokal beskæftigelse involveret, mens den generelle omtale af vindkraftsager er lokalt forankret og dermed har et lokalt perspektiv med forandring af landskab, borgerprotester, elpriser, m.m.

Som omtalt i indledningen er mediernes dækning af miljøspørgsmål generelt kendetegnet ved, at baggrunden for problemerne sjældent omtales. Man kan bemærke, at Jyske Vestkysten få gange har sat havmølleparken ind i et større sammenhæng i omtale af CO₂ reduktion og sammenhængen med drivhuseffekt. Men man kan også konstatere, at der skal være en 'begivenhed' som FN-forhandling eller uvejr over Europa, for give adgang til avisen.

3.3.2 Avisens ledere

I avisens artikler ses således en dobbelthed i holdningen til vindkraft. Avisens holdning til vindkraft kommer tydeligere frem i den holdningstilkendegivelse, man finder i avisens ledere. Det er derfor interessant at analysere lederne, når man skal vurdere i hvilket omfang, avisen har medvirket til dannelsen af holdninger til Horns Rev Havmøllepark. Lederne er i øvrigt interessante, idet man også finder holdninger til beslutningsprocessen, holdninger til statsmagten og sammenhængen med andre, samtidige sager, hvor statslige initiativer hævdedes at gå imod lokale interesser.

Jyske Vestkysten har i de undersøgte år bragt en lang række ledere, der dels omhandlede aspekter ved Horns Rev, dels beskæftigede sig med vindkraft generelt, eller satte havmølleparkens i relation til andre emner:

Figur 2 Oversigt over emner for udvalgte ledere 1977-2002

	Horns Rev Havmølle-Park	Kritik af tilskud til vindkraft	Ros af vindmølle-eksport	Kritik af energi/miljøpolitik	Kritik af Svend Auken	Skepsis overfor klimapolitik
1997			1		1	1
1998						
1999	1	2	1	1	4	
2000	2			2	1	1
2001	1	2		3	1	
2002		1				

Omtalen i ledere af sagen om Horns Rev Havmøllepark falder naturligt sammen med hændelser i processen omkring havmølleparken og er derfor centreret omkring 1999-2001. I lederen i 1999 (7.12.: ”Vadehav og vindmøller”) drog avisen en parallel fra sagen om Horns Rev til den tidsmæssigt parallelle sag, der optog regionen meget – Vadehavssagen. Avisen mente, at Miljø- og energiministeriet og -ministeren i de to sager handlede hen over hovedet på og imod interesser i lokalområderne. Avisen lagde i øvrigt i flere ledere op til en modstand mod de centrale myndigheder. Den linje fandtes også i en af lederne fra 2000, hvor ministeren blev opfordret til at følge eksemplet fra en anden minister, som havde omgjort en beslutning efter protester fra lokalområdet. De øvrige to ledere omhandlede kabelføringen og fiskernes krav om erstatning for tabte fiskerimuligheder.

Som det fremgår af oversigten, satte avisen sagen om Horns Rev Havmøllepark ind i en sammenhæng, hvor avisen tilkendegav holdninger til relaterede emner. Man kan antage, at denne vinkel kan have bidraget til en negativ baggrundsopfattelse af vindkraft hos nogle læsere. Det drejer sig dels om den kritiske linje, avisen gennem årene har haft til tilskudsordninger til vindkraft, dels en kritisk linje overfor den daværende regerings energi, miljø- og klimapolitik. Dertil kommer en kritisk holdning til Miljø- og energiministeren, der har tenderet en personificering af problemstillingerne. Det ses fx i overskrifter som ”Diktatet fra Auken” (29.4.1999), ”Den mand er farlig” (1.11.1999) og ”Aukens magtbrynde” (16.3.01). Det antages, at denne negative tilgang til de initiativer, der kom fra ministeriet og som blev tilskrevet ministeren, kan have medvirket til en negativ holdning til havmølleprojektet.

Tendensen til personificering er også fundet i analysen af dækningen af forløbet omkring Nysted Havmøllepark. Der kan være flere forklaringer på dette fænomen. For det første at modsætningsforholdet og konflikten vurderes at blive mere nærværende for læserne, hvis det er en person frem for et ministerium. For det andet at aviserne var i politisk opposition til den daværende regering.

Det er bemærkelsesværdigt, at lanceringen af planerne om en havvindmøllepark ved Horns Rev ikke afstedkom flere indlæg fra læserne. Oversigten viser omfanget og typen af indlæg:

Figur 3 Oversigt over læserbreve og deres indhold 1997-2001

	Havmølleparken/havmøller		Vindkraft generelt		Miljø/klimapolitik	
	For	Imod	For	Imod	For	imod
1997	2 * *	1	2 * *	2	2	
1998			1	1		
1999	2 *	1	4 * *	1		2
2000	4 *	1	3 *	2		1
2001	2	1	1 *	1		1

* angiver ét indlæg fra daværende Miljø- og energiminister, Svend Auken, dvs. at der fx i 1997 var to indlæg fra ministeren for havmølleparken.

Oversigten viser, at der gennem årene har været nogle indlæg, som tilkendegav synspunkter på planerne om Horns Rev Havmøllepark. En væsentlig del af indlæggene kom fra Svend Auken. Det var i øvrigt et længere indlæg fra ministeren på debatsiderne, som var en af de første omtaler af planerne om havmølleparken ved Horns Rev. Heri gjorde han opmærksom på, at havmøllehandlingsplanen sammen med ansøgningen var sendt til høring hos berørte parter. De efterfølgende indlæg mod havmøllerne argumenterede hovedsageligt ud fra begrundelser om fordyrelser af elprisen som følge af havmøller. Et enkelt læserindlæg fra en lokal borger forsvarede havmølleparken og anførte, at den ville have positive konsekvenser for turismen i området.

Private har været mere aktive med at tilkendegive holdninger til vindkraft generelt end med tilkendegivelser af holdninger til havmølleparken, og der har været en større debat af vindmøller til lands. Det kan måske forklares med, at vindmøller på land opleves mere nærværende og relevant i ens hverdag. Der er en lille overvægt af positive holdninger. Nogle af de læsere, der tilkendegav en positiv holdning, satte vindkraft ind i en større sammenhæng med CO₂ problemstillingen. De negative holdninger til vindkraft var også i disse tilfælde begrundet i synspunktet om forhøjede elpriser, men nogle læsere fremførte også æstetiske argumenter mod vindmøllerne.

1999 og 2000 tegnede sig for de fleste indlæg, og det skyldes særlige ”begivenheder” disse to år, som fik læserne til at reagere. På den vis kan man også her konstatere, at vindkraft skal være knyttet til en ”begivenhed” eller nyhed, for at komme i avisen, eller i dette tilfælde for at foranledige debatindlæg fra læserne. Indlæggene var foranlediget af el-reformen og læsernes frygt for de virkninger, den havde for de mindre vindmøller, vindmøllelaug, og dermed det folkelige engagement i vindkraft.

Som antydte flere gange, kan synet på vindkraft hænge sammen med opfattelsen af risikoen for miljøproblemer, herunder særligt drivhuseffekt og klimaforandringer. Oversigten viser, at det også er et tema blandt avisens læsere. Her er på den ene side tale om læsere, som var modstandere af og afviste den førte energi- og miljøpolitik, på den anden læserindlæg der gik i rette med den negative holdning, avisen havde tilkendegivet i ledere. I det hele taget er der flere indlæg, som har været læsers reaktioner på de holdninger, avisen har udtrykt i en leder. I flere tilfælde er der tale om, at læsere bringer problemstillingen ind i en større

miljømæssig sammenhæng så som risikoen for drivhuseffekt og klimaforandringer, og giver forklaringer på beslutningen om at opføre havmølleparken, og således bidrager med ”hvorfors”.

Det er interessant at se den relativt set ivrige debat om CO₂ og drivhuseffekt i relation til et af resultaterne fra den miljø-økonomiske spørgeskemaundersøgelse. Den viser stor konsensus omkring opfattelsen af, at drivhuseffekt er et reelt problem, og at den er menneskeskabt: I Horns Rev-undersøgelsen tilkendegiver 94%, at ”den øgede drivhuseffekt er noget, som skal tages alvorligt”. Knap 6% er uenige. Knap 89% er enige i, at den primært er menneskeskabt, knap 11% er uenige⁶.

3.4 Opsamling og diskussion

Det er overraskende, at der var så ringe omtale i Jyske Vestkysten af planerne om havmølleparken ved Horns Rev tilbage i 1997, da planerne blev sendt til udtalelse hos lokale myndigheder. En tilsvarende analyse af den lokale avisdækning i forbindelse med planerne om en havmøllepark ved Nysted viste en stor dækning i Lolland Falster Folketidende allerede fra 1997 (Kuehn 2005). En forklaring kan være, at man lokalt ikke vurderede, at planerne ville blive gennemført, hvilket uddybes i næste kapitel. En anden at Jyske Vestkystens position som regional avis ikke er så stærk som Lolland-Falster Folketidende, og at den derfor ikke i samme grad er talerør for lokal debat.

Avisens dækning af planer og forhandlinger om sagen var størst i 1999 og 2000 og hænger sammen med, at der i disse år var en del forhandlinger mellem kommunen og Energistyrelsen om sagen, og at der på den måde var tale om nyheder. Herefter bestod ’begivenhederne’ i aktiviteter i forbindelse med opførelse af parken og de aktiviteter, de fx afstedkom lokalt.

Avisen har været afbalanceret i sin dækning i den forstand, at statslige myndigheders og bygherrens argumenter for parken er kommet frem. Jyske Vestkysten er en regional avis og derfor har udgangspunktet for artiklerne naturligvis været lokale holdninger, hvor især lokale politikere er kommet til orde, men ministeren eller Energistyrelsens medarbejdere er efterfølgende kommet til orde med forklaringer. Der har ikke været dækning af eventuelle lokale tilhængere af planerne. Det kan have bidraget til en vinkel på sagen, at det var ’København’ mod de lokale. Linjen i artiklerne har været en modstand mod placeringen, og kan således antages at have bidraget til eller bestyrket negative holdninger. Dertil kommer, at det generelle fænomen om mediers dækning af miljøspørgsmål, hvor baggrunden sjældent præsenteres, også gør sig gældende i Jyske Vestkystens dækning. I den redaktionelle dækning savnes forklaringer og begrundelser for opførelsen af havmølleparken og udbygningen af vindkraft. En sådan kunne bidrage til en forståelse af beslutningerne, måske også hos nogle modstandere.

Ud over artikler, der omhandlede planerne og forhandlingerne om parken, bragte avisen også artikler om vindkraft generelt. Vinklen var her høje elpriser som følge

⁶ Der er tale om særkørsler på datamaterialet fra spørgeskemaundersøgelsen

af tilskuddet til vindproduceret energi, problemer med at aftage strømmen pga. vekslende produktion fra møllerne, og endelig også artikler om 'gener' ved landmøller. Dette må antages at have medvirket til at skabe en generel negativ holdning til vindkraft.

Avisen har også tilkendegivet holdninger til havmølleparken og vindkraft generelt i ledere. Her kan man konstatere en meget negativ holdning, og en negativ tilgang som indimellem har fået en personificerende drejning i en modstand mod daværende Miljø- og energiminister Svend Auken.

Der har været en begrænset debat på avisens sider om havmølleparken. Der har kun været få indlæg, der specifikt omhandlede parken. Den daværende Miljø- og energiminister Svend Auken var en hyppig debattør, mens kun få private deltog i debatten. Næste kapitel om holdninger i lokalsamfundet vil søge at give forklaringer herpå.

Man kan således konstatere, at avisen kan have bidraget til at skabe et negativt billede af planerne om havmølleparken. Læsere, som har været forbeholdne eller negative kan være blevet bestyrket i deres holdning gennem avisens dækning. Derimod må man formode, at tilhængere af vindkraft og af havmølleparken er forblevet tilhængere. Som omtalt ses også, at de er gået i rette med avisens fremstilling. De interviewede modstandere af planerne fandt, at avisens dækning af sagen var saglig. Derimod mente interviewede tilhængere af parken, at avisen promoverede modstanderne og derved gav indtryk af en større modstand, end der var dækning for i lokalbefolkningen.

4 Modtagelsen i lokalområdet - interviewanalyse

4.1 Indledning

Dette kapitel bygger på de interview, der er foretaget med lokale aktører med relation til Horns Rev Havmøllepark. Interviewpersonerne giver dels udtryk for egne holdninger til parken, dels for deres indtryk af stemninger i lokalbefolkningen generelt, såvel tidligere i forløbet som i 2003. Interviewpersonernes tilkendegivelser er udtryk for deres subjektive opfattelser og kan derfor ikke tages som objektive udsagn om sagen og havmølleparken.

Analysen af interviewmaterialet er struktureret ud fra de tendenser, der har vist sig i interviewene. Det betyder følgende opdeling:

1. Først belyses, hvordan lokalbefolkningens holdninger til havmølleparken er forandret over tid.
2. Dernæst analyseres de hensyn, interesser og erfaringer, som i starten har ligget til grund for holdningerne, og som til dels også medvirker til holdningsændringer. Det drejer sig om betydningen af erhvervsinteresser: Området ved Blåvands Huk er kendetegnet ved mange turister og en stor udlejning af sommerhuse. Der er også tale om fiskeri-interesser i farvandet ved Horns Rev, om end der ikke er tale om en lokal erhvervsinteresse men snarere en regional.
3. Endelig har det vist sig, at måden, sagen om havmølleparken er forløbet, har haft betydning for holdninger til parken. Et afsnit præsenterer derfor interviewpersonernes opfattelser af forløbet.

Kapitlet afsluttes med en samlet diskussion.

4.1.1 Udvælgelse af interviewpersoner og metodisk tilgang

Inden præsentationen af analysen er det imidlertid på sin plads at præsentere det empiriske materiale. Der er gennemført 12 interviews med i alt 14 personer, idet det ene var et gruppeinterview med 3 deltagere. Der er tale om interview med personer, som enten har deltaget i beslutningsprocessen omkring Horns Rev Havmøllepark eller offentligt har tilkendegivet deres holdning:

- Som lokalpolitikere (3 personer),
- Som embedsmænd i lokale og regionale myndigheder (2 personer),
- Personer, som har haft en erhvervsmæssig interesse i sagen (4 personer),
- Repræsentanter for interesseorganisationer, som har været involveret (3 personer),
- Borgere, som offentligt har tilkendegivet sin holdning til parken (2 personer).

Interviewpersonerne er udvalgt således, at både positive og negative holdninger til parken er repræsenteret. Derved er det muligt at belyse bevæggrunde for de to synspunkter.

Den kvalitative tilgang betyder, at der er gennemført åbne interview ud fra en interviewguide med temaer som vurderes at være centrale for forståelsen af, hvordan forløbet er blevet oplevet lokalt. Baggrunden for formuleringen af temaer er dels de informationer, som kom frem i forbindelse med første undersøgelse ved Nysted Havmøllepark. Dels nye emner, som er identificeret gennem læsning af Jyske Vestkystens dækning af sagen. Der er tale om temaer som historisk forløb, synet på vindenergi og vindmølleparken, natursyn og æstetik og holdninger til miljøspørgsmål. Interviewene har haft en varighed på ½ til 2 timer.

Der er fordele og ulemper ved den kvalitative metode: den væsentligste ulempe er naturligvis, at datamængden i det enkelte interview sætter begrænsninger for, hvor mange interview der kan indgå i undersøgelsen. Hvor den kvantitative metode fokuserer på udbredelse og antal, forsøger den kvalitative metode at gå i dybden og fokusere på mening (Thagaard 2004). Det indebærer, at det ikke er muligt at arbejde med repræsentativitet i en kvalitativ spørgeskemaundersøgelse. Ulemperne skulle gerne opvejes af fordele ved det metodiske valg: den kvalitative metode lægger op til at forstå virkeligheden på grundlag af interviewpersonernes opfattelse af den. Det sker ud fra en helhedsforståelse af problemstillingen. De åbne interview på baggrund af temaer gør det muligt at indfange forhold, som ikke var identificeret på forhånd. Det betyder, at den kvalitative metodetilgang er velegnet til at undersøge temaer, hvor der ikke i forvejen findes omfattende viden (Thagaard 2004).

Den manglende repræsentativitet søges i denne sammenhæng opvejet af det forhold, at den miljø-økonomiske undersøgelse har gjort det muligt at sammenholde de kvalitative resultater med kvantitative data: Den miljø-økonomiske undersøgelse omfatter en spørgeskemaundersøgelse af præferencer mht. havmølleparkers placering. Spørgeskemaet indeholdt en række baggrundsspørgsmål, som dels havde til hensigt at fastslå nogle mere grundlæggende holdninger til energi- og miljøforhold, dels kunne give oplysninger til brug for denne kvalitative, sociologiske undersøgelse. Spørgeskemaundersøgelsen afdækker dels holdninger og præferencer hos befolkningen i området omkring de to havmølleparker, dels blandt befolkningen i Danmark generelt. Undersøgelsen indeholder derfor tre grupper: Nysted samplingen, Horns Rev samplingen og en national sampling. For de to lokale grupper gælder, at der blev udsendt spørgeskemaer til 350 tilfældigt udvalgte personer i hvert lokalområde. Ved den nationale sampling blev udsendt

spørgeskemaer til 700 tilfældigt udvalgte personer. Spørgeskemaerne blev udsendt i foråret 2004 (Ladenburg m.fl. 2005).

I det følgende vil resultater fra spørgeskemaundersøgelsen blive inddraget, hvor resultaterne kan bruges til enten at underbygge resultaterne fra de kvalitative interview eller kan bruges til perspektivering.

4.1.2 Kortfattet præsentation

I kort oversigtsform kan interviewpersonernes holdninger præsenteres således:

Figur 4 Oversigt over interviewpersoner og deres holdninger

Interview Person	Holdning til vindkraft	Holdning til parken tidligere	Holdning Til parken 2003
Politiker	For	Imod	Accept
Politiker	For	Imod	Accept
Politiker	For	Imod	Accept
Embedsmand	Imod	Imod	Imod
Embedsmand	For	Imod	Accept
Erhvervsinteressent	For	Imod	Accept
Erhvervsinteressent	For	Imod	Accept
Erhvervsinteressent	For	Imod	Imod
Erhvervsinteressent	For	Imod	Imod
Interesseorganisation	For	Imod	Imod
Interesseorganisation	For	For	For
Interesseorganisation	For	Imod	For
Borger	For	For	For
Borger	For	Imod	Imod

Skemaet viser interviewpersonernes holdninger til vindkraft generelt, samt deres holdning til planerne om havmølleparken tidligere i forløbet og deres holdning til den i efteråret 2003, hvor den havde været opført godt et år.

Skemaet peger på nogle tendenser, som det er værd at knytte nogle generelle kommentarer til, inden materialet analyseres specifik i forhold til havmølleparken. Det er ligeledes interessant at sætte resultaterne i relation til resultaterne fra den miljø-økonomiske undersøgelse:

- **Stor opbakning til vindkraft**

Det er interessant at se, at der tilsyneladende er en stor tilslutning til vindkraft blandt deltagerne i den kvalitative undersøgelse. Hvis man er modstander af vindkraft, er modtagelsen af planerne formentlig anderledes, end hvis man principielt er tilhænger af vindkraft. Det er værd at bemærke, at kun én interviewperson var modstander af vindkraft. Holdningen var begrundet i hensynet til landskabet og en opfattelse af, at konventionel elproduktion i dag er

så effektiv, at den ikke længere er forbundet med et problem med udledningen af CO₂. På trods af en principiel tilslutning udtrykte andre interviewpersoner et forbehold over for vindkraft. To anførte, at selvom det er en god energiform, skal samfundet ikke vælge den for enhver pris; det kan efter deres opfattelse blive for dyrt at etablere vindkraft. To andre udtrykte bekymring for, at en kraftig udbygning med vindkraft kan give problemer med at aftage strømmen i transmissionsnettet. De mente derfor, at samfundet for nærværende skulle være tilbageholdende med vindkraftudbygningen. Argumentet om problemer med at aftage strømmen er ikke fundet i tilkendegivelserne om vindkraft i interviewene vedrørende Nysted Havmøllepark. Forskellen kan forklares med emnets centrale placering i Jyske Vestkystens omtale af vindkraft i de analyserede år.

Den udbredte tilslutning til vindkraft bekræftes i spørgeskemaundersøgelsen: Deltagerne i de tre undersøgelser blev spurgt, hvilke energiformer, samfundet skal benytte sig af, for at sikre nedbringelsen af CO₂. I alle tre undersøgelser har over 80% svaret vindkraft (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.1.2).

- **Skepsis over for Horns Rev Havmøllepark**

I den kvalitative undersøgelse er der få tilhængere af Horns Rev Havmøllepark. De har været tilhængere igennem hele forløbet. Størstedelen af interviewpersonerne har tidligere i forløbet været modstandere af parken, og få af disse har fastholdt deres synspunkt. De øvrige tilkendegav, at de i 2003 accepterede parken. Den tilsyneladende modsætning mellem holdning til vindkraft generelt og havmølleparken kan forklares med, at flere af de interviewede fandt, at det var en forkert placering til et principielt godt projekt. Dette kan ses som eksempel på den såkaldte NIMBY-effekt (Not In My BackYard), hvor man er tilhænger af en sag, så længe den ikke berører ens egen hverdag.

Sammenholder man disse fund med resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen, viser det, at den tilkendegivne forbeholdne holdning til havmølleparken i form af accept ikke kan bekræftes i den kvantitative undersøgelse. Besvarelsenerne af spørgeskemaerne viser generelt en positiv holdning til de eksisterende havmølleparker:

I Horns Rev- undersøgelsen har i alt 90% svaret, at de enten er meget positive eller overvejende positive.

Til sammenligning er i alt 84% enten meget eller overvejende positive overfor eksisterende havmølleparker i Nysted-undersøgelsen. I den nationale undersøgelse er 86% meget eller overvejende positive overfor eksisterende havmølleparker.

På trods af disse tal fra spørgeskemaundersøgelsen er der imidlertid ikke belæg for at afvise resultaterne fra de kvalitative interviews. Som omtalt blev der udsendt 350 spørgeskemaer ved begge lokale undersøgelser. I Horns Rev-undersøgelsen returnerede 140 personer spørgeskemaet. Af disse erklærede 46% sig enige i udsagnet "Havmøller bør placeres, så de ikke kan ses fra kysten". 54% var uenige. Der er imidlertid tale om et geografisk større område i Horns Rev-undersøgelsen end i den kvalitative undersøgelse, der har koncentreret sig om områder, hvorfra havmølleparken er synlig. En nedbrydning af Horns Rev-undersøgelsen på postnumre viser, at der er forskel på holdninger for og imod i de enkelte kommuner: I Esbjerg, hvor 121 af de 140 respondenter bor, er fordelingen

af holdningerne naturligvis meget lig det samlede resultat: 47% er enige, 53% uenige. I Blåvands Huk Kommune og Fanø Kommune, som også er repræsenteret i den kvalitative undersøgelse, er deltagerne i spørgeskemaundersøgelsen imidlertid så få, at man ikke kan udlede et statistisk holdbart resultat: I Blåvands Huk er 1 person enig i udsagnet, en uenig. På Fanø er 3 enige i udsagnet og 2 uenige. Man kan således godt forestille sig, at holdningerne til havmølleparken ikke er så positive på Fanø og i Blåvands Huk Kommune som i Esbjerg, hvor havmølleparken ikke er synlig i samme grad.

- **Hellere havmøller end landmøller**

Et tredje forhold, som kom frem i den kvalitative undersøgelse er, at mange personer mente, at vindmøller hellere skal placeres på havet end på land. De fleste var kritiske overfor placeringer af vindmøller på land og så hellere møllerne placeret på havet. Det skyldes en opfattelse af, at møllerne ikke er pæne, at de forvirrer og forstyrrer landskabet samt støjer. Kun en enkelt tilkendegav, at møller ikke er grimme.

Holdningen finder genklang i spørgeskemaundersøgelsen, hvor flere var negative overfor udbygning af vindkraft på land end overfor de eksisterende landmøller: i Horns Rev-undersøgelsen var 22% overvejende eller meget negative overfor udbygningen med flere landmøller, hvorimod kun 11% var overvejende eller meget negative overfor eksisterende landmøller. (Ladenburg m.fl. 2005, afsnit 6.2.1 og 6.2.2).

4.1.3 Holdningsændringer

Skemaet viser, at kun to ud af 14 interviewpersoner var tilhængere af parken tidligere i forløbet. I 2003 var 3 personer tilhængere. Tidligere i forløbet var 12 personer modstandere. I 2003 var det ændret til 5 personer, mens 6 tidligere modstandere havde ændret holdning, så de nu accepterede havmølleparken.

Bevægelsen i holdninger kan illustreres således:

Figur 5 Holdninger til havmølleparker, før og under etablering

	Tilhænger af havmølleparken	Modstander af havmølleparken	Accepterer havmølleparken
Før etablering af havmølleparken	2 personer	12 personer	
Efter etablering af havmølleparken	3 personer	5 personer	6 personer

Nedenfor uddybes interviewpersonernes begrundelser for deres holdninger og mulige ændringer i den, samt deres indtryk af holdninger i lokalsamfundet.

4.2 Forandring i holdninger til parken over tid

Interviewene viser forskellige tendenser i forhold til stabiliteten i interviewpersonernes holdninger til havmølleparken i løbet af de 6 år, der er gået fra præsentationen af de første konkrete planer i sommeren 1997 til efteråret 2003, et år efter parkens opførelse. Det overordnede indtryk af interviewpersonernes holdning, og det billede, de giver af stemninger i lokalområdet, er en generel bevægelse fra skepsis i første omgang, over modstand under beslutningsprocessen til resignation og accept i dag.

Holdningsændringerne er interessante, fordi de tyder på et forandringspotentialt for holdninger til vindmøller. Dels i forhold til, hvorledes forløbet gribes an, men også hvad angår betydningen af tid og dermed konkrete erfaringer med mølleparkens tilstedeværelse. En analyse af hvilke faktorer, som medvirker til fremkomsten af holdninger og forandringer, kan give indblik i og forståelse for lokalbefolkningens opfattelser og prioriteringer og dermed skabe grundlag for konstruktivt samarbejde i forbindelse med andre etableringsforløb for havmølleparker.

Præsentationen af holdninger og mulige ændringer er struktureret således, at der først redegøres for holdningerne i tidsrummet 1997-2000, som dækker beslutningsprocessen. Herefter redegøres for holdninger i 2003. Begge perioder er opdelt således, at interviewpersonernes opfattelser præsenteres først, herefter deres indtryk af holdninger bredt i lokalsamfundet.

4.2.1 Holdninger til planerne om en havmøllepark før opførelsen

Forudsætningen for at identificere eventuelle forandringer i holdninger er naturligvis at søge at fastslå de holdninger, som eksisterede på et tidligere tidspunkt. Det er en opgave, som er forbundet med stor usikkerhed, idet det kan være vanskeligt at huske tilbage, ligesom efterrationaliseringer kan gøre sig gældende. Der er dog tale om et forløb, der er præget af stor grad af offentlighed og skriftlige udtalelser, hvilket kan bevirke, at forløbet erindres bedre end normalt.

Interviewpersonernes holdninger

Baggrunden for interviewpersonernes modtagelse af de første planer om en havmøllepark ved Horns Rev var således en overvejende positiv opfattelse af vindenergi. Dertil kom en udbredt holdning om, at møllerne hellere måtte placeres på havet end på land, idet det forstyrrer og generer mindre. På trods af en principielt positiv holdning, tilkendegav de fleste interviewpersoner imidlertid, at de var skeptiske eller ligefrem modstandere af parken, da de blev præsenteret for de første konkrete planer tilbage i 1997. Kun to af de interviewede gik uforbeholdent ind for planerne.

Årsagerne til skepsis'en eller modstanden var møllernes afstand til kysten. Der var tale om en udbredt opfattelse af, at møllerne ville blive placeret for tæt på kysten. Blandt interviewpersonerne findes imidlertid også det modsatte synspunkt; at de

burde tættere på kysten. Holdningen afhænger af hvilke interesser man har i havet:

- Som rekreativ natur, hvor planerne om en afstand på 14 km til den første række møller skabte lokal frygt for, at parkens skulle blive så synlig, at det ville virke ødelæggende på naturoplevelsen med deraf følgende negative konsekvenser for turismen.
- Som produktiv natur, hvor der er en interesse i at kunne fiske uden begrænsninger i fiskerimuligheder. Ud fra denne interesse, burde parken længere ind mod land.

Erhvervsinteresser synes således at være en markant begrundelse for holdningerne til parken. Emnet behandles derfor selvstændigt nedenfor.

Holdninger i lokalområdet

I følge interviewpersonerne fulgte lokalbefolkningen projektet, og der var stor interesse for sagens forløb. Det fremgår af flere interview, at planerne om parken var et samtaleemne i kommunen i perioder, og at parken var et emne, som blev vendt ”mand og mand imellem”, når man mødtes rundt om i byen. Det må antages at være sammenfaldende med hvornår der skete noget i sagen og eventuel dækning i lokale medier: høringsrunder, møder i sagen mellem lokale og statslige myndigheder, ekspropriation af jord i forbindelse med kabelføringen hen over land, samt aktiviteter i forbindelse med opførelsen af parken. Nogle mente, at muligheden for at drøfte sagen i det nære samfund var en af grundene til, at der var så få læserindlæg om sagen i Jyske Vestkysten.

Interviewpersonerne med tilknytning til Blåvands Huk Kommune gav samstemmende udtryk for, at den skepsis, de fleste interviewpersoner havde, også var udbredt i lokalbefolkningen:

- En enig kommunalbestyrelse afviste planerne og krævede parken placeret længere fra kysten.

Nogle interviewpersoner vurderede, at den politiske enighed på tværs af partier i kommunalbestyrelsen betød, at sagen ikke blev et politisk tema, som kunne afstedkomme lokal debat. En interviewperson forklarede, at en anden grund til, at det ikke blev et debattema i lokalsamfundet var, at kommunalbestyrelsen ikke var afvisende overfor planerne om en havmøllepark ved Horns Rev. Man ville gerne have en havmøllepark i området, men der var enighed om, at den skulle placeres længere fra kysten.

- Flertallet af borgere bakkede op om kommunens holdning.

Nogle fortalte, at de fastboende i Blåvands Huk Kommune var delt i to, om end ikke lige store lejre. Vurderingerne var, at flertallet bakkede op om kommunens ønske om at flytte parken længere ud, mens et mindretal var tilhængere af planerne. Interviewene med lokalpolitikere og embedsmænd bekræftede, at lokalbefolkningens holdninger var delte. En fortalte, at der kom reaktioner fra borgere i forbindelse med kommunens indsigelser og protester overfor Miljø- og energiministeriet. Nogle borgerne var uenige i kommunens afvisning, og mente at det kunne blive en fordel for kommunen i form af en turistattraktion. Andre

udtrykte ikke en egentlig stillingtagen, men reagerede negativ på kommunens linje, fordi de mente, at det ikke kunne betale sig at 'lave så meget ballade'.

Interviewpersonerne gav flere forklaringer på de negative holdninger i lokalområdet, men de pointerede, at frygten for den æstetiske virkning var udbredt:

- Flere forklarede, at skepsis'en og modstanden skyldtes, at alt nyt mødes med skepsis og er svært at få igennem i Vestjylland.
- Derudover anførtes, at det er vanskeligt at forestille sig, hvordan en 110 meter høj vindmølle⁷ ville se ud 14 km ude i vandet. Det affødte en frygt blandt mange.
- En interviewperson fortalte, at sommerhusejere og ejendomsmæglere udtrykte bekymring for, at havmølleparken skulle blive en gøglerpark, hvilket kunne få huspriserne til at falde. Som en ejendomsmægler fra området forklarede, er sommerhusene med udsigt til havet mest værd. Det betyder, at såvel ejere som ejendomsmæglere kunne betragte det som en økonomisk risiko, hvis huspriserne skulle falde som følge af parken.

Hvor de fastboende i kommunen tilsyneladende var delt i synet på planerne om parken, tilkendegav sommerhusejerne i følge flere interviewpersoner en mere samlet og udbredt modstand mod planerne. En forklaring herpå kan være, at grundene med havudsigt tilhører sommerhusejere. De fastboende i Blåvands Huk bor oppe i byen uden udsigt ud over havet. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at det er et fåtal af sommerhusene, som har havudsigt. De fleste ligger længere inde i landet.

Sommerhusejernes modstand kom dels til udtryk på kommunens årlige møder med grundejerforeninger, dels i direkte tilkendegivelser fra sommerhusejere til kommunen, hvor de bakkede op om kommunens afvisende linje. En lokalpolitiker fortalte, at kommunen mødes med meget kritik fra sommerhusejere over den generelle udvikling i byen i retning af mere turisme. Det ødelægger efter deres opfattelse det 'oprindelige og idylliske' Blåvands Huk. Havmøllerne bliver i den sammenhæng endnu et element, som ødelægger det, der var. Heri ligger et syn på naturen og forandringer af den, som uddybes nedenfor.

Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomité fik ca. 30 henvendelser fra bekymrede sommerhusejere i løbet af foråret og sommeren 2000. Også her gik bekymringen på, at naturen skulle blive ødelagt med udsigten til mange møller ude i horisonten. En interviewperson fortalte, at mange af de bekymrede sommerhusejere tilkendegav, at værdien ved naturen ved Blåvands Huk var at kunne kigge ud i intetheden og uendeligheden over havet. Det gav en ro, og det var det, de kom for. Lokalkomiteen var positivt overrasket over udbredelsen af denne værdsættelse af naturen. Der var imidlertid ikke samme opbakning i form af et stort fremmøde, da foreningen indkaldte til et informationsmøde i august 2000.

⁷ Møllen er i alt 110 meter høj, idet tårnet er 70 meter og vingerne 40 meter.

4.2.2 Holdninger til havmølleparken efteråret 2003

Det er interessant at se, om der har været en ændring i holdningerne til parken og i hvilken retning:

Interviewpersonernes holdninger

Interviewpersonernes opfattelse af parken i efteråret 2003 er for de fleste vedkommende, at det ikke blev så slemt som frygtet. Der er ikke tale om, at skepsis'en og modstanden har udviklet sig således, at man er blevet tilhænger. Interviewpersonerne benævnte deres holdninger i 2004 som "accept" og uddybede det således:

"Med de store briller på har det ikke betydet noget" og

"Set i tilbageblik er det ikke den største ulykke, der er overgået befolkningen og forhåbentlig bliver det til gavn for miljøet".

En forklarede, at vestjyder er pragmatiske, så man kan ikke blive ved med at være imod, men må i stedet forsøge at få det bedste ud af det;

"Gøre en dyd ud af nødvendigheden, når de nu skal være der."

I materialet finder man dog også en mere resignerende tilgang: *"Det er til at leve med, når det skal være sådan."*

Som det fremgik af den skematiske oversigt, var 4 personer imod parken i 2003. De har fastholdt en modstand gennem hele forløbet. Det er imidlertid vigtigt at skelne mellem deres begrundelser for modstanden:

- **Uberørt natur**

For to interviewpersoner er begrundelsen for modstanden ønsket om at bevare naturen uden menneskelig indblanding:

For den ene er modstanden blevet skærpet yderligere efter parkens opførelse. Han har et sommerhus med havudsigt i området og man kan antage, at andre sommerhusejere med havudsigt også er forblevet modstandere efter møllernes opførelse. Det var i hvert fald hans vurdering. I 2003 blev han konfronteret med parkens tilstedeværelse, når den er synlig, såvel om dagen som om natten. Som den eneste interviewperson anførte han, at møllernes lyssætning er meget synlig og ligner en spilleautomat. Han fortalte, at møllerne er meget synlige og værre i virkeligheden end i visualiseringerne, som han opfattede som manipulerede "glansbilleder". Han fandt møllerne meget generende, idet øjet drages af bevægelsen. Han så det som "teknologien lige ind i naturen". Parkens placering ærgrede ham, fordi han fandt, at man kunne have valgt en mere kystfjern placering, som kunne have tilgodeset alle interesser.

En anden modstander delte opfattelsen af, at man skulle have ladet det særegne landskab ved Blåvands Huk være uden menneskelig og dermed teknisk indblanding.

- **Foringede fiskerimuligheder**

For de to andre modstandere var holdningen ikke begrundet i ønsket om at bevare naturen uberørt, men skyldtes begrænsningen i fiskerimuligheder og den manglende økonomiske kompensation for tabte indtægter⁸.

Holdninger i lokalområdet

Hvad angår interviewpersonernes vurdering af holdningerne i lokalområdet, tilkendegav de fleste med tilknytning til Blåvands Huk Kommune, at der i 2003 ikke var nogen modstand eller skepsis. Der var en accept af, at nu er møllerne der, og det blev ikke så slemt. En formulerede det således, ”*vores fordomme er blevet gjort til skamme*”.

En væsentlig grund til accepten må antages at være, at parken ikke har haft de forventede negative konsekvenser for turismen og dermed lokalsamfundet. Det uddybes nedenfor. Men en interviewperson gav også en kulturel forklaring, idet det blev fremhævet, at vestjyder er pragmatiske. Det betyder, at man måtte bruge kræfter på noget andet, når møllerne først var der.

4.3 Erhvervsinteresser som baggrund for holdninger

Interviewene tyder på, at erhvervmæssige interesser har spillet en væsentlig rolle i forhold til lokalbefolkningens holdninger til Horns Rev Havmøllepark. Dette afspejlede sig både i interviewpersonernes tilkendegivelser af subjektive holdninger og i deres udtalelser om den generelle stemning i lokalområdet. Dette afsnit præsenterer de to erhvervsinteresser, som kom stærkest til udtryk i interviewene: Turisme og fiskeri.

4.3.1 Turisme

Turisme er det vigtigste erhverv i området, og turisterne indkvarteres for størstedelens vedkommende i lejede sommerhuse. Turismen har en direkte effekt i form af sommerhusudlejning, butikker m.m. og en indirekte i form af håndværkere, som er beskæftiget med vedligeholdelse af sommerhuse. Mange interviewpersoner fremhævede, at Blåvands Huk Kommune har Danmarks næststørste antal årlige overnatninger, efter København: 3,5 millioner. Der er tale om helårsturisme, og flere interviewpersoner så turismen som det vigtigste erhverv i kommunen. Blåvands Huk Kommune har ca. 5000 sommerhuse og ca. 2500 helårsboliger. En interviewperson anslog, at 80% af sommerhusene udlejes. Det blev ligeledes anført, at investeringen i et sommerhus i mange tilfælde er en langsigtet økonomisk investering i stedet for en pensionsopsparing. Mange i området har således en privatøkonomisk interesse i turismen.

De fleste interviewpersoner så positivt på turismen og tilkendegav, at områdets velstand og udvikling er stærkt afhængig af den. Nogle få forholdt sig neutralt og en enkelt, ikke fastboende, interviewperson var meget negativ overfor den

⁸ Forhandlingerne om økonomisk kompensation var ikke afsluttet, da interviewet blev gennemført.

udvikling, turismen medfører. Flere interviewpersoner refererede også, at der var en vis negativ holdning blandt de sommerhusejere, som er kommet til området gennem mange år, og som dermed har været vidner til den forandring, der er sket. Dette uddybes nedenfor.

Naturen som attraktion

Interviewpersonerne anførte samstemmende, at områdets væsentligste turistattraktion er naturen. Der er store statsejede, fredede arealer, og der er således tale om en natur uden menneskelig indgriben. Dertil kommer den store kyststrækning og det åbne hav, ligesom det er en attraktion, at kommunen har Danmarks vestligste punkt. Indtil havmølleparken blev opført, betød det en uendelig udsigt ud over havet. Da planerne om havmølleparken blev præsenteret, opstod der frygt for, at kommunens primære produkt skulle blive ødelagt, hvorved indtægterne skulle falde. Som en formulerede det, så ønsker alle i området at bevare naturen. Måske ikke for naturens skyld, men så i hvert fald ud fra et merkantilt synspunkt.

Blandt de interviewede var der en udbredt opfattelse af, at turisterne kommer for naturen, herunder havets, skyld. En oplyste, at kommunen i midten af 90'erne gennemførte en undersøgelse af, hvad turister kommer til området for. Andre tilkendegav, at der er tale om fornemmelser af turisternes ønsker. Fornemmelser må tillægges egne påskønnelser af områdets værdier. Interviewene forsøgte at afdække, om der var tale om, at turister tillagdes et andet syn på naturen end den, der findes i lokalbefolkningen. Det var ikke muligt at bekræfte dette, men man kan antage, at turister har en mere intensiv brug af naturen end de fastboende.

I forbindelse med den kvantitative spørgeskemaundersøgelse er der blevet spurgt til brug af naturen:

I Horns Rev-undersøgelsen har ca. 39% af de adspurgte svaret, at de kommer en til flere gange om ugen ved stranden i sommerperioden. Om vinteren er det ca. 14%. Det er for sommerperioden en lavere andel end i Nysted- og den nationale undersøgelse, hvor tallene er hhv. ca. 61% og 45%. Om vinteren er tallet for Nysted 35% og den nationale undersøgelse 10%⁹. Forklaringen på den lavere andel i Horns Rev undersøgelsen kan være en større afstand til havet, men kan også bekræfte antagelsen om, at havet især er en turistattraktion.

Naturopfattelser

Flere teoretikere påpeger, at forskellige mennesker har forskellige natursyn (Bl.a. Fink 2002; Hansen 2002; Bruun 2002). Det afhænger bl.a. af opvækst, bosætning, uddannelse og arbejde (Agger m.fl. 2003:17). De forskellige natursyn benævnes forskelligt, men i denne sammenhæng er det relevant at pege på identifikationen af syn på natur som *det uberørte; det vilde; det nyttige (den produktive naturopfattelse)*, og naturopfattelser som *den grønne som modsætning til den mekaniske og teknologiske; den æstetiske og den rekreative*.

Forskellige natursyn eksisterer side om side i samfundet. For mange moderne danskere er forestillingen om naturen allermest knyttet til forskellen mellem land

⁹ Der er tale om særkørsler.

og by (Fink 2003:32). Flere interviewpersoner beskrev, hvorledes de selv eller andre har tilkendegivet at opleve at ”placere sig ved stranden og vende ryggen til byen og larmen, og kigge ud over ingenting. Det giver ro og følelsen af, at vi er meget små”. Man må antage, at det samme gør sig gældende for de udenlandske turister i området ved Blåvands Huk. Man kan således antage, at det er den uberørte, den æstetiske og rekreative naturopfattelse, som primært gør sig gældende.

Naturen og identitet

Det fører over i antagelsen om, at forestillingen om naturen hænger sammen med en identitetsfølelse. Bruun (2002) peger på, at oplevelser med naturen er tæt forbundet med dannelsen af identitet. Når vi gør brug af naturen, fx i form af en gåtur i skoven eller ved stranden, har det ikke kun til formål at få frisk luft og motion. Det er også for at blive hensat i nogle følelsesmæssige tilstande. Oplevelser, erfaringer og følelser, som har betydning for identitetsdannelsen, er knyttet til og afhængige af bestemte rum, og er udtryk for, at mange føler sig forbundet med naturen. En interviewperson forklarede, at det handler om følelser, når man kigger ud over havet. I forlængelse heraf bliver møller et spørgsmål om følelser.

En generel måde at bevare eller opretholde identiteten er at gentage handlingen, at opsoge det samme sted igen. Det er turen til stranden om sommeren for at bade, se solnedgang o. lign., eller gåturen ved havet på andre tidspunkter. Man kan også formulere det på den måde, at naturen er lidt som et barndomshjem, man har forladt, og som man ønsker og forventer at kunne vende tilbage til og føle sig hjemme i, og finde sig selv i. Det betyder, at der helst ikke må forandres for meget. Landskaber skal helst bevares, for hvis de forandres eller forsvinder, kan det opleves at være noget af en selv, som forandrer sig eller forsvinder (Bruun 2002:89). Denne antagelse er i overensstemmelse med oplysningen fra en interviewperson om, at sommerhusejere, som er kommet i området gennem mange år, kritiserer udviklingen mod mere turisme generelt, og for dem blev vindmøllerne ude i havet endnu en ting, som forandrer og ødelægger det, der var engang.

I relation hertil kan nævnes, at Bruun (2002:94) henleder opmærksomheden på, at offentlige myndigheders forvaltning af landskabet også er identitetsforvaltning. Han anfører, at det kan ses af, at indgreb i lokale naturområder også vækker stærke følelser og protester. I og med at lokal identitet er knyttet til naturen, opleves statsligt besluttede indgreb i naturen som overgreb på den lokale identitet. Sagen om havmølleparken kan ses som et eksempel herpå.

Reaktionerne på planerne og holdningerne til udsigten til en havmøllepark hang altså også sammen med opfattelsen af naturen og i forlængelse heraf også frygten for, hvordan turister ville reagere på forandringerne i den natur, som af mange opfattes som områdets største aktiv. Som omtalt vurderedes det fri og uforstyrrede udsyn ud over havet ud i intetheden og uendeligheden at have stor betydning for fastboende og turister. Dermed var æstetikken også en væsentlig baggrund for negative holdninger til parken, fordi der var frygt for, at møllerne ville kunne ses fra kysten og dermed ændre oplevelsen af havet.

Undervejs i det flerårige forløb fra præsentationen af de første planer om havmølleparken til opførelsen blev det æstetiske hensyn yderligere centralt i kommunens og flere privates argumenter mod parken, idet møllernes højde øgedes til 110 meter. Det forstærkede frygten for den visuelle effekt, og medførte derudover et krav om lysafmærkning af møllerne, hvilket tilføjede en yderligere dimension til det visuelle og æstetiske argument mod parkens placering.

Situationen i 2003

Et år efter parkens opførelse vurderede interviewpersoner fra lokalområdet, at havmøllernes tilstedeværelse og synlighed ikke har haft konsekvenser for turismen. Turistkontoret havde ikke noteret nogen nedgang i turistantallet. Sommerhuspriserne, som blev antaget at være influeret af udlejningen, var heller ikke faldet.

Kommunen tog i 2001 initiativ til en udstilling om havmølleparken i lokaler ved Blåvands Huk Fyr og fik støtte til det af bygherrerne, Elsam og Eltra. I 2003 blev havmølleparken omtalt som en attraktion ved området i lighed med andre seværdigheder, og blev også brugt i markedsføringen af området, bl.a. i kataloger for sommerhusudlejning. Det forhold, at havmøllerne ikke har haft negativ effekt på turismen må i høj grad vurderes at have været med til at ændre holdningerne til parken i retning af accept.

4.3.2 Fiskeri

En anden vigtig erhvervsinteresse i området ved Horns Rev er fiskeri, og placeringen af vindmøller på havet berører fiskerierhvervet. Interviewmaterialet tegner et billede af, at det kun var personer med direkte interesse i fiskeriet, som var optaget af de fiskerimæssige konsekvenser af havmølleparken. Det er således ikke som med turisterhvervet noget, der optog lokalbefolkningen mere bredt.

Fiskerierhvervet ser naturen som noget produktivt og i følge interviewpersoner med relation til fiskeriet havde de lokale fiskere i den forstand heller ikke noget imod en havmøllepark. De interviewede fiskere fandt, at det er fornuftigt at placere møllerne på havet, hvor det blæser mest, men de var modstandere af de begrænsninger i deres fiskerimuligheder, som havmølleparken og kablet medfører. Ud fra dette hensyn anførte fiskernes interesseorganisation i deres høringssvar, at havmølleparken burde placeres tættere på land, hvor der ikke var fiskeriinteresser. De interviewede fiskerne havde kun skuldertræk til overs over for oplysningen om, at sommerhusejere ud fra en æstetisk betragtning fandt mølleparkens placering uheldig. Fiskerne tilkendegav, at de skal leve af havet, ikke se på det som sommerhusejere, og på den baggrund fandt de, at fiskerihensyn burde veje tungere end andet.

De berørte i fiskerierhvervet forventede, at havmølleparkens placering på Horns Rev ville få meget negative konsekvenser for fiskeriet i området. Opførelsen af parken har bekræftet de bange anelser. Interviewpersoner fra fiskeriet påpegede flere problemer med parken:

- Der er adgang forbudt i området, hvor møllerne står¹⁰, og fiskeri er forbudt henover kablet. Det har betydet begrænsninger i fiskerimuligheder og dermed indtægtstab for en lang række fiskere, herunder muslinge- og rejefiskere. De eneste fiskere, som kunne have haft fordel af parken er garnfiskerne, idet fundamentene muligvis giver bedre vækstbetingelser for fiskeyngel. Men opfattelsen var, at de også var ramt af forbuddet mod at sejle ind mellem møllerne. Med de gældende regler er parken og kablet til gene for alle fiskere, og i følge interviewpersonerne med relation til fiskeriet var der enighed blandt fiskerne om at være imod parken.

- Ud over kritikken af sejlforbuddet omkring møller samt forbuddet mod fiskeri henover kablet udtrykte de interviewede fiskere også bekymring for en mulig effekt af elektromagnetismen fra kablet: Fiskerne havde en fornemmelse af, at fiskene kan mærke det og holder sig væk. De tilkendegav også, at der er tale om et nyt fænomen, som man ikke har mange erfaringer med. På den baggrund efterlyste de undersøgelser, der kan belyse problemstillingen.

Fiskerierhvervet har krævet erstatning for tabte fiskeriindtægter, og der er indledt forhandlinger mellem bygherren og Danmarks Fiskeriforening om økonomisk kompensation. Forhandlingerne var dog endnu ikke afsluttet, og fiskerne var meget utilfredse med, at loven giver mulighed for, at anlægsarbejdet kan gå i gang og afsluttes før en afklaring på det økonomiske spørgsmål.

4.3.3 Opsamling

Alt i alt kan man konstatere, at stærke erhvervsinteresser i området ved Blåvands Huk har været medvirkende årsag til den lokale skepsis og modstand overfor havmølleparkens placering. Der er ikke tale om, at erhvervsinteresser har ført til en modstand mod etablering af en havmøllepark i området. Modstanden har været begrundet i det statslige udspil om placeringen, og man har ønsket indflydelse på den konkrete placering. Næste afsnit om processens forløb belyser, hvordan nogle lokalt har oplevet, at dette ønske blev negligeret.

Analysen har vist, at de to dominerende erhvervsinteresser har medført forskellige holdninger til parkens afstand fra kysten. Der er tale om, at to forskellige naturinteresser og natursyn kolliderer, idet de to erhverv har forskellige interesser i naturen. Turisterhvervet ønsker at bevare naturen som den er, uden indblanding. Ud fra denne interesse skulle havmølleparken have været så langt ude fra kysten, at den ikke kunne ses. Fiskerne ønskede derimod parken placeret tæt ved land, hvor de ikke fisker, og havde ingen forståelse for ønsket om det visuelle hensyn.

Efterfølgende har de to forskellige erhvervsinteresser også ført til forskellige holdninger til parken, et år efter dens opførelse:

Fiskerne var fortsat modstandere. Ikke på grund af æstetik og forandring af naturen, men fordi restriktioner i forbindelse med parken og kablet har begrænset fiskerimulighederne og dermed indtjeningen. Parken blev derfor opfattet som en trussel mod erhvervets fortsatte eksistens.

¹⁰ I følge oplysninger fra Elsam Engineering er der ikke forbud mod at sejle mellem møllerne, men forbud mod fiskeri

Modsat kunne man inden for turisterhvervet konstatere, at møllernes tilstedeværelse ikke betød færre turister. Parken er blevet gjort til en turistattraktion i området i lighed med de øvrige. At turisterne ikke som frygtet har undladt at komme til Blåvands Huk Kommune har betydet, at udlejningen af sommerhuse, samt butikker og andre erhverv, som bygger på turismen, ikke har oplevet den frygtede nedgang. Videre har frykten for faldende sommerhuspriser som følge af faldende udlejning også vist sig grundløs. Selvom nogle lokale måtte mene, at havmøllerne er grimme og ikke burde have stået der, har kommunen valgt at bruge møllernes tilstedeværelse som et aktiv i markedsføringen af området og eventuel kritik holdes inden døre for ikke at 'skræmme' turisterne væk. En interviewperson forklarede, at i og med at 90% af kommunens indbyggere lever af turismen, var der lokalt en forståelse for, at kommunen og turisterhvervet var nødt til at vende 180° i deres holdning til parken, da det stod klart, at den blev en realitet, og parken er siden blevet markedsført som en attraktion i området.

4.4 Processens forløb

Dette afsnit præsenterer interviewpersonernes opfattelser af forløbet omkring parken. Interviewpersonerne har haft forskellige roller i sagens forløb og har været mere eller mindre tæt på. Dertil kommer, at det er nogle år siden, sagen kørte. Det betyder, at det kan være vanskeligt at huske alle detaljer, og interviewene viste da også, at der er forskellige erindringer om forløbet. Men det centrale er igen en forståelse af, hvorledes forløbet er blevet oplevet lokalt, hvilke indtryk det har efterladt hos implicerede, og hvorledes det har påvirket holdninger.

4.4.1 Præsentation af planerne

De lokale og regionale myndigheder blev bekendt med planerne om en havmøllepark ved Horns Rev i sommeren 1997. Nogle interviewpersoner fortalte, at de opfattede planerne om Horns Rev som en af flere, og at de var sikre på, at staten ville vælge nogle af de andre, udpegede lokaliteter, fordi man umuligt kunne ødelægge en fantastisk natur som den ved Blåvands Huk. Andre tilkendegav, at de simpelthen ikke kunne tro, at planerne ville blive realiseret. Interviewundersøgelsen om Nysted Havmøllepark viste, at de samme tanker havde gjort sig gældende i det område. Det understreger, at den overordnede nationale afvejning af, hvilke landskaber og kyststrækninger, som egner sig til havmølleparker (Energistyrelsens rapport fra 1994), ofte vil være i modsætning til de konkrete lokale oplevelser af naturen i et område. Det illustrerer den tidligere omtalte antagelse om, at indgreb i lokale naturområder fører til stærke protester, fordi et statsligt besluttet indgreb i naturen opleves som et indgreb i den lokale identitet.

Det fremgik samstemmende fra de interviewpersoner, som havde været involveret i den administrative og politiske behandling af sagen, at man ikke forstod, hvorfor kommunen ikke på forhånd var blevet inddraget. At planerne blev præsenteret uden forudgående orientering betød, at man følte sig tilsidesat. Man forventede at få indflydelse på projektet, og en fortalte, at Blåvands Huk Kommune på baggrund af denne antagelse som udgangspunkt valgte et stille og roligt forløb i samarbejde med amtet.

Argumentationerne

Kommunens indsigelser mod planerne centrerede sig om det æstetiske argument mod møllernes synlighed. Ud fra argumenter om naturen, herunder havet, som områdets hovedattraktion overfor turister, ønskede kommunen og amtet, at møllerne kom ud på en afstand fra kysten, hvor de ikke kunne ses. Kommunens ønske blev mødt med statens og bygherrens modargumenter om, at en fjernere placering ville fordyre projektet i form af længere kabel og øgede omkostninger til drift af parken. Derudover blev kommunen i følge flere interviewpersoner mødt med et synspunkt fra de statslige myndigheder om, at det ville være meget begrænset, hvor ofte parken var synlig.

Interviewpersonerne havde en meget negativ opfattelse af disse modargumenter. Hvad angår spørgsmålet om meromkostningerne til kabel og drift, mente de interviewpersoner, der var imod parkens placering, at argumentet var urimeligt ud fra den visuelle miljøomkostning, parken ville få. Flere interviewpersoner understregede, at den økonomiske meromkostning ville være begrænset, når den blev sat i forhold til projektets samlede levetid. De var klar over, at det ville have betydet en højere elpris, men mente, at forbrugerne burde have betalt den for at skåne naturen. Det er en holdning, som ikke deles af respondenterne i de tre spørgeskemaundersøgelser: 68% af de adspurgte i Horns Rev-undersøgelsen er enig i, at ”havmøller bør placeres der, hvor de kan producere den billigste el. 24 % er uenige. De tilsvarende tal for Nysted-undersøgelsen er 76% enige, 22% uenige. For den nationale undersøgelse er tallene hhv. 70% og 26%.

En af de skarpeste kritikere af parken, også i 2003, tilkendegav, at teknokratiet havde taget over, og økonomi og tidshensyn havde vundet over andre hensyn. Han mente, at der har været en ringe forståelse for naturværdierne.

En anden interviewperson fortalte, at der også lå en protest mod den daværende Miljøminister i kommunens reaktion. Kommunen oplevede, at ministeren i andre sammenhænge havde talt for det fri udsyn ud over havet, og tilkendegivet, at der ikke måtte være noget fremmed og menneskeskabt i særlige naturområder. På den baggrund virkede det provokerende, at det samme ministerium mente, at man kunne placere 80 møller, uden at det virkede ødelæggende på naturen. To andre interviewpersoner påpegede, at den erklærede modstand mod planerne kan have været påvirket af det, de kaldte ”Auken-effekten”: at man var imod det, fordi planerne kom fra Miljø- og energiministeriet, og specielt den daværende Miljø- og energiminister Svend Auken.

4.4.2 Forskellige vidensformer

Som nævnt blev kommunens indsigelser om synlighed mødt af et modargument om, at parken kun ville være synlig få dage om året. Det argument fandt flere interviewpersoner ligeledes meget ”tyndt”. De oplevede, at det var et spørgsmål om, at de centrale myndigheder og den viden, de henholdt sig til, ikke var i overensstemmelse med lokale erfaringer om forholdene ved havet. En fortalte, at *”folk føler sig til grin over at blive fejlet af med sådan et argument.”* Tilkendegivelsen peger på en modsætning mellem lokal viden og ekspertviden. Det blev også påpeget i en anden sammenhæng af flere interviewpersoner, som anførte, at det ville have været naturligt at inddrage lokale erfaringer og viden om

bundforholdene ved Horns Rev. De mente, at en inddragelse af den lokale viden kunne have betydet, at møllerne var blevet placeret i større afstand fra kysten.

Modsætningen mellem lokal viden og ekspertviden ses også i andre projekter, og kan sammenfattes således (Svennevig og Clausen 2002): "Lokal viden" er det, som de lokale ved om de konkrete forhold i området. Den bygger i høj grad på erfaringer, som man enten selv har draget om forholdene eller har fået videregivet fra andre. Den er lokal i den forstand, at den ikke nødvendigvis er almen gyldig. Det er til gengæld eksperternes viden, som er generel og objektiv. I mødet mellem de to vidensformer kommer den lokale viden tit til kort, da den ikke kan dokumenteres på samme måde som den videnskabelige viden.

I relation til sagen om vindmølleparken blev de lokale erfaringer med synligheden over havet stillet op overfor den overordnede kortlægning af visuelle virkninger af havmøller, som blev offentliggjort i 1994 (Energistyrelsen 1994). En interviewperson oplyste, at der ikke var tillid til statens og bygherrens udsagn om minimal synlighed, og lokalt var man meget spændt på, hvem der ville få ret. Adskillige interviewpersoner pointerede, at møllerne er blevet mere synlige end ministeriet hævdede; de kunne ses over en lang kyststrækning det meste af sommeren 2003. En fortalte, at det ligefrem var blevet en sport at tage til havet og se, om møllerne er synlige.

Adgang til viden

Spørgsmålet om viden bliver til et spørgsmål om adgang til viden, således at man kan vurdere sagen. Her var situationen, at de statslige myndigheder og bygherren bestilte og/eller gennemførte undersøgelser og tilvejebragte viden. Flere interviewpersoner sagde, at det var vanskeligt for kommunen at vurdere sagligheden i dette. En efterlyste eksistensen af uvildig viden, men fandt, at der ikke var tid til at tilvejebringe den. Kommunen havde ikke mulighed for at komme med detaljerede tekniske udredninger, men kunne bygge på noget af amtets materiale. Kommunen havde gerne set, at den havde kunnet bestille undersøgelser af forhold, man mente var relevante for beslutningsprocessen under forudsætning af, at udgiften blev betalt af staten.

4.4.3 Fra skepsis til modstand

Som det er fremgået, førte kommunens og amtets indsigelser ikke til ændring af planerne. Interviewpersonernes tolkning af dette forhold var, at de statslige myndigheder ikke ønskede at lytte, samt at der ikke var tale om en demokratisk proces, som man kunne have forventet. Det var en udbredt tolkning blandt interviewpersonerne, at beslutningen var taget på forhånd, og en konkluderede, at høringsrunderne var "skinhøringer". Flere tilkendegav, at den oplevelse medvirkede til, at det, der i første omgang havde været en skepsis overfor planerne, udviklede sig til modstand. En anden mente, at staten skulle have meldt klart ud, at planerne ville blive gennemført som fremlagt. De interviewede lokalpolitikere og embedsmænd var enige om, at det ville have sparet de lokale og regionale myndigheder for meget arbejde. Der blev brugt mange ressourcer på at sætte sig ind i materialet, udfærdige høringssvar og alternativt forslag til placering, deltage i møder. Dertil kommer, at kommunen oplevede, at den måtte

presse meget på for at få møder med ministeren og ministeriet¹¹. De havde også en forventning om, at ministeren og embedsmændene kom til Blåvands Huk Kommune for at se de lokale forhold, hvilket ikke skete.

En tilkendegav, at afmagt kendetegnede politikerne i flere faser af processen. Man følte sig som den lille, og i december 2000 sagde man ”*nu orker vi ikke at kæmpe mere her, spillet er ovre og vi har tabt det ’slag’*”.

Flere interviewpersoner anførte i øvrigt, at forløbet var kendetegnet af hastværk, hvilket også betød, at der ikke var tid til at lytte til kommunens argumenter.

4.4.4 VVM-redegørelse og høring

Et væsentligt element i beslutningsprocessen vedr. havmølleparken var udarbejdelsen af en VVM-redegørelse med efterfølgende offentlig høringsfase. Adskillige interviewpersoner fandt, at VVM-redegørelsen var sobert arbejde, om end den efter deres opfattelse ikke behandlede den møllestørrelse, som det blev. Andre interviewpersoner rejste flere kritikpunkter af VVM-redegørelsen og høringsproceduren:

- Flere interviewpersoner kritiserede VVM-redegørelsen for ikke at forholde sig til møllerne og dermed lyssætningen, som kom til, da møllernes højde i løbet af beslutningsprocessen øgedes fra 80 til 110 meter. De mente, at der burde have været udarbejdet en ny VVM-redegørelse, da møllerne var blevet større, fordi der så var tale om et nyt projekt¹².
- En anden interviewperson kritiserede, at VVM-redegørelsen ikke forholdt sig seriøst til havmølleparkens effekt på turismen i området. I forbindelse med planerne frygtede han, at parkens visuelle effekt og dermed forandring af landskabet ville afholde turister fra at komme til området. Det er efter hans opfattelse en betydelig negativ økonomisk effekt, større end den positive beskæftigelseseffekt, der ligger i fremstillingen af møller. Han fastholdt, at parken i 2003 havde negative virkninger på turismen¹³.
- Nogle tilkendegav, at visualiseringsrapporten for Horns Rev er ’glansbilleder’, som fremstiller sagen mere positivt. Der er efter deres mening gjort meget for at ’sælge’ projektet, og det svarer ikke til de virkelige forhold, som viste sig¹⁴.
- Endelig var der kritik af selve høringsproceduren, hvor en interviewperson fandt, at der var tale om manipulation, når VVM-redegørelsen blev sendt i høring i 8 uger henover sommerferien¹⁵. En anden anførte, at høringsvar

¹¹ Der blev afholdt et møde mellem borgmesteren i Blåvandshuk Kommune og Miljø- og energiministeren i november 2000.

¹² VVM-redegørelsen omhandlede møller på op til 110 meter og omhandlede også lyssætningen.

¹³ Turismen er behandlet kortfattet i selve VVM-redegørelsen, men derudover er emnet behandlet i en baggrundsrapport.

¹⁴ På baggrund af den fremkomne kritik er der blevet foretaget en eftervisualisering. Den kan ses på www.hornsrev.dk

¹⁵ VVM-redegørelsen var i offentlig høring fra d. 26.5.2000-18.8.2000. Høringsrunden blev forlænget til 12 uger pga. sommerferieperioden.

burde sendes til en uvildig instans, som kunne give en neutral vurdering af indsigelserne over for planerne.

I sommeren 2000 blev VVM-redegørelsen sendt i offentlig høring, hvilket var offentlighedens mulighed for at tilkendegive eventuelle kritikpunkter overfor planerne om parken. Set i lyset af den skepsis og modstand, som der i følge interviewpersonerne var, er det interessant, at der kun kom få indsigelser fra private. Interviewene peger på flere årsager til de få klager:

- Interviewpersonerne var enige om, at det er et vanskeligt stof at sætte sig ind i, og det kan opleves uoverskueligt. En forklarede uddybende, at det er let nok at stille sig op og protestere, men hvis det skal have vægt, skal man sætte sig ind i det og vide, hvad det drejer sig om, og det er svært for de fleste.
- En anden fortalte, at han tilfældigt blev bekendt med høringsfasen. Han måtte herefter være meget udfarende og opsøgende for at få fat i materialet. Han orienterede sommerhusnaboer om sagen, men de ønskede ikke at gøre indsigelser, da de ikke mente, at det kunne nytte. Holdningen var, at der ikke var noget at gøre, når et så stort anlægsprojekt var besluttet politisk.
- Nogle forklarede også, at ting skal opleves at være tæt på en selv og ens hverdag, før at man reagerer. Lokalt ser man, at sager, der drejer sig om skoler, børnehaver, plejehjem m.m. kan få folk til at protestere. I sådanne tilfælde ses, at der skabes et fællesskab omkring protester, hvilket tilsyneladende ikke lod sig gøre i sagen om havmølleparken. Omtaler i Jyske Vestkysten har i øvrigt også vist, at en tidsmæssigt sammenfaldende sag om højspændingsledninger mellem Esbjerg og Vejen mobiliserede en stor protest med 5000 indsamlede underskrifter. En sådan sag er tættere på den enkeltes hverdag end en havmøllepark; der er frygten for stråling og dermed påvirkning af sundheden samt frygten for forringet ejendomsværdi.
- Endelig kan forklaringen være, at modstanden ikke var så voldsom, når det kom til stykket.

Sidstnævnte er ligeledes den konklusion, Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomité drog efter deres indkaldelse til et informationsmøde i august 2000. Mødet skulle give kommunens borgere og sommerhusejere mulighed for at få oplysninger om parken. Der er forskellige erindringer af mødet og antallet af deltagere. Lokalkomiteen var skuffet over det ringe fremmøde. Andre huskede, at der var 40 deltagere. Flere erindrede, at mødet løste op for mange ting. En interviewperson fortalte, at oven på det skuffende fremmøde besluttede Lokalkomiteen at skrue ned for kritikken. Komiteen undlod i forlængelse heraf at gøre indsigelse, idet de mente, at det af hensyn til miljøet var vigtigt, at parken blev opført. Vindkraft har efter deres opfattelse haft svære vilkår i regionen, og de ønskede ikke at bremse processen, ligesom de ikke ønskede at blive slået i hartkorn med modstandere af parken, eller at deres indlæg skulle bruges i indsatsen mod parkens opførelse. Her kan man finde dilemmaet mellem natur og miljø, og i dette tilfælde blev miljøhensynet prioriteret højere end hensynet til naturen.

4.4.5 Information af lokalbefolkningen

Der var udbredt kritik fra interviewpersonerne af et dårligt informationsniveau i løbet af processen fra præsentationen af de første planer i 1997 til den endelige beslutning om parkens opførelse i slutningen af 2000. Holdningen var, at der burde have været informeret bedre om sagen. Som tidligere omtalt, blev der holdt et informationsmøde om sagen i august 2000, ifølge flere interviewpersoners erindring på initiativ af Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomité. De interviewede lokalpolitikere tilkendegav den grundlæggende holdning, at jo bedre man informerer folk og på den måde viser dem respekt, jo bedre kan de forholde sig til det. En anførte, at det kan godt være, at man var modstander, men oplysninger om sagen og baggrunden for beslutningen ville have betydet, at man fik en større forståelse for, hvad der skulle ske.

Interviewpersonerne med relation til kommunen mente, at de statslige myndigheder burde have været på banen og tage initiativ til informationsmøder. Det var i første omgang derfra planerne kom, og siden var det staten, der tog beslutningen. En fortalte, at kommunen ønskede et offentligt møde for at sikre information på et sagligt og fagligt korrekt niveau for at undgå protester og opstandelse. Det mindste man kunne gøre fra statens side var at stille op og svare sagligt og fagligt på de spørgsmål, som måtte være¹⁶. Holdningen var, at de statslige myndigheder og bygherre skulle indbyde til mødet, fordi kommunen var farvet i sin holdning.

Interviewpersoner tilkendegav også, at der burde have været afholdt flere møder i løbet af processen, således at man havde sikret en løbende orientering.

4.4.6 Naturbeskyttelse på land og på havet

Det sidste punkt, som skal kommenteres, er tilkendegivelserne fra en række interviewpersoner om, at forløbet havde efterladt en lokal oplevelse af et misforhold mellem hvad staten kan tillade sig, og hvad lokale myndigheder og private har lov til at gøre. Interviewpersonerne anførte, at der er strenge restriktioner på land, bl.a. fredning, kystfredningszone og i forhold til bestemmelser for huses udseende. På den baggrund opfattede de det som krænkende for retsbevidstheden, når man så, at staten kan tillade sig at ændre landskabet i forbindelse med møllerne, nedgravning af kabel samt opførelse af transformestation.

4.5 Opsamling og diskussion

Analysen af interviewmaterialet viser 3 hovedtendenser:

- At holdninger til havmølleparken er ændret efter dens opførelse. Om ikke andet kan man konstatere, at tid og vaner medvirker til holdningsændringer. Den udbredte holdning blandt interviewpersonerne i 2004 kan karakteriseres som accept eller resignation. Interviewpersonerne mente, at holdningen mere bredt i lokalsamfundet var præget af accept.

¹⁶ De statslige myndigheder var repræsenteret på det informationsmøde, som blev afholdt af DN.

- At erhvervsinteresser har været en medvirkende årsag til dannelse af holdninger i første omgang og i forskellig grad til ændringer af dem.
- At måden, hvorpå sagen blev håndteret fra de centrale myndigheders side, tilsyneladende var med til at skabe negative holdninger til projektet: at skepsis blev til egentlig modstand undervejs.

Analysen viser, at de fleste interviewpersoner mente, at vindkraft er 'sund fornuft' og derfor kunne de fleste også se, at en placering i Vesterhavet er hensigtsmæssig, fordi det giver optimale vilkår. Dertil kommer en udbredt holdning om, at vindmøller på land skæmmer, og at de i princippet skæmmer mindre på havet. Det betyder, at man kunne have forventet en mere positiv modtagelse af planerne om en havmøllepark ved Horns Rev. Analysen viser, at man lokalt ikke var imod planerne, men imod den skitserede placering og afstand til kysten.

Man kan antage, at en frygt og usikkerhed over for det ukendte har gjort sig gældende, hvilket også kan være tilfældet ved andre store anlægsprojekter. Ud fra denne forståelse kan man antage, at holdningerne i mange tilfælde vil ændres, når anlægget er opført, og befolkningen har vænnet sig til de nye omgivelser. Dette er også tilfældet i situationen med Horns Rev Havmøllepark. Dertil kan man diskutere, om der har været tale om det såkaldte NIMBY-fænomen: man er principiel tilhænger af sagen, indtil det viser sig, at anlægget skal placeres lige i nærheden af en selv. Det afgørende i denne sag bliver afstanden til kysten: var det teknisk og økonomisk realistisk at placere møllerne længere ude, som man lokalt ønskede? Her er tale om en afvejning af forskellige hensyn: bevarelse af kystlandskab overfor økonomi, tekniske muligheder og tid. Interviewpersoner, der havde deltaget i forhandlingerne, tilkendegav, at argumenterne fra statslige myndigheders side ikke var overbevisende.

Interviewene har vist en meget markant kritik af processen. Den måde, hvorpå sagen blev håndteret fra statens side, anføres at være afgørende for udviklingen i holdninger fra skepsis til modstand. Man kan således antage, at en anden tilrettelæggelse af forløbet kunne have medvirket til en mere positiv holdning til havmølleparken. En tidligere inddragelse af lokale og regionale myndigheder i en dialog med de statslige myndigheder kunne have betydet, at argumenterne var kommet på bordet tidligere, og kunne have indgået i processen.

Der eksisterer naturligvis et dilemma mellem lokale interesser i naturbevarelse og overordnede statslige interesser i placering af havbaseret vindkraft, hvilket også illustreres i analysen i påpegningsaf, at lokal identitet er forbundet med lokal natur. 'Nimby'-fænomenet har en tendens til at optræde, og betyder, at man lokalt afviser en placering, fordi de faktorer, som i øvrigt indgår i afvejningen ikke inddrages. I tilfældet Horns Rev Havmøllepark kan man fx se en konflikt mellem på den ene side en lokal, privat-økonomisk vurdering af risikoen ved en placering af havmølleparken der, og på den anden en overordnet statslig vurdering af risikoen for miljøkonsekvenser ved elforbruget. Ideelt set forudsætter en lokal demokratisk inddragelse i sådanne overordnede, nationale beslutningsprocesser således et stort vidensgrundlag. En tidligere inddragelse af regionale og lokale myndigheder kan derfor ikke indebære en veto, men en deltagelse i diskussionen om fordele og ulemper. Man må gå ud fra, at en tidligere inddragelse i afvejninger ideelt set kan medføre en indflydelse på og større forståelse for det

endelige beslutningsgrundlag hos såvel statslige som regionale og lokale myndigheder og lokalsamfund.

Analysen viser, at holdningerne mildnes efterhånden, men spørgsmålet er, om man ikke bør sigte mod at undgå de negative holdninger undervejs ved at tilrettelægge forløbet anderledes.

Slutteligt skal fremhæves interviewpersonernes efterlysninger af mere information. Man bør overveje, om der i forbindelse med godkendelse af en ansøgning om opførelse af en havvindmøllepark kan stilles krav om løbende information af lokalsamfundet, lige fra præsentationen af de første planer, idet det har vist sig, at der kan være betydelig skepsis tidligt i forløbet, til en senere løbende information under anlægsfasen. Som en af lokalpolitikere udtrykte det, viser man folk respekt ved at sørge for grundig information undervejs, ligesom man kan antage, at selv modstandere får en større forståelse for begrundelserne for at opføre havmølleparken, når de informeres grundigt.

5 Samlet diskussion og konklusion

Denne sociologiske undersøgelse har gennem en række kvalitative interview og analysen af materiale fra Jyske Vestkysten afdækket tilkendegivelser og holdninger, som tyder på, at der var en betydelig lokal modstand mod planer om havmølleparken. Det er dels sket gennem de subjektive tilkendegivelser fra de 14 interviewpersoner, men også ved at de har fungeret som informanter til holdningerne mere generelt i lokalområdet. Men interviewene har også afdækket, at der er sket en ændring i de lokale holdninger til havmølleparken efter dens opførelse, og det viste sig, at den ikke havde den forventede, negative effekt på turismen.

Turisme er det vigtigste erhverv i området, og der har været en udbredt frygt for, at møllernes visuelle effekt ville afholde turister fra at komme. Det kunne medføre nedgang i sommerhusudlejningen med deraf følgende faldende huspriser. Undersøgelsen har således peget på, at erhvervsinteresser har været en meget væsentlig baggrund for holdninger til havmølleparken. Såvel undervejs i forløbet, da planerne blev præsenteret og diskuteret som i 2003. Undersøgelsen har også behandlet en anden erhvervsinteresse, som er baggrund for en modstand overfor parken, nemlig fiskeri. Her viser det sig imidlertid, at der er tale om en erhvervsinteresse, som ikke har så stor genklang lokalt.

Undersøgelsen viser, at planerne om havmølleparken tilsyneladende i første omgang blev mødt med lokal skepsis, men at denne skepsis udviklede sig til en egentlig modstand pga. den måde, hvorpå sagen blev håndteret fra de statslige myndigheders side. Kommunens politikere og embedsfolk undrede sig ved præsentationen af planerne over ikke at være blevet inddraget tidligere i processen. Derudover har man oplevet, at der ikke blev lyttet til de argumenter, kommunen og amtet fremførte for at få flyttet parken længere ud; at forløbet var kendetegnet af stort hastværk; samt at beslutningen om placeringen på Horns Rev var taget på forhånd. Lokale politikere og embedsfolk tilkendegav, at kommunen brugte mange, nytteløse ressourcer på sagen, at man kæmpede imod så godt man kunne, men at det efterhånden gav en følelse af afmagt.

Der er tale om et lille samfund, hvor befolkningen har fulgt med i sagsforløbet, og talt om sagen ”mand og mand imellem”, og de negative indtryk var tilsyneladende udbredt. Der har ikke været mange røster fremme i debatten, som har tilkendegivet positive holdninger til planerne om en havmøllepark. Blandt de få interviewpersoner, som var tilhængere af parken, lød vurderingen, at det har været

vanskeligt at komme til orde i medierne med positive holdninger, og at den regionale avis har promoveret modstanderne og derved givet indtryk af en mere udbredt modstand, end der reelt var belæg for i befolkningen. De tolkede de få private indsigelser imod VVM-redegørelsen i samme retning; at modstanden ikke var så stor, da det kom til stykket. De få private indsigelser i forbindelse med den offentlige høring af VVM-redegørelsen kan dog også forklares med, at det er vanskeligt stof at sætte sig ind i, samt en tvivl om hvorvidt indsigelser ville nytte.

Blandt interviewpersonerne var der en udbredt, principiel tilslutning til vindkraft og en kritik af landplaceringer, hvilket burde have medvirket til at skabe en positiv holdning til planerne om en park på Horns Rev. Den konkrete placering 14 km fra kysten betød imidlertid en skepsis, der udviklede sig til modstand, da man ikke kunne få ændret planerne.

I efteråret 2003, et år efter havmølleparkens opførelse kan de generelle holdninger karakteriseres som accept og resignation, om end der også er fundet få modstandere. Sidstnævnte må formodes at kunne findes lokalt blandt sommerhusejere og i regional sammenhæng blandt fiskere. Undersøgelsen har vist, at udsigten ud over havet og dermed til havmøllerne er forbeholdt sommerhusene, hvorimod de fastboende bor oppe i byen, uden havudsigt. Interviewene har også indikeret, at modstanden var mest samlet og udbredt blandt sommerhusejerne, hvorimod de fastboende var mere delt i holdningerne til parken. Det kan også forklares med, at de fastboende i vid udstrækning har en indtægt ved turismen, og nogle mente, at havmølleparken kunne blive endnu en attraktion i området. Sommerhusejerne var derimod bekymrede for ødelæggelse af naturen og udsigten, samt nervøse for nedgang i turismen med efterfølgende nedgang i udlejning og dermed ejendomsværdi. Her kan man identificere, at der tilsyneladende var en privatøkonomisk risikovurdering, som er i modsætning til den miljørisikovurdering, der har ligget fra statens side. Efterfølgende har man tilsyneladende kunnet konstatere, at havmølleparken ikke har haft nogen negativ økonomisk effekt på sommerhuspriserne og dermed heller ikke den frygtede privatøkonomiske virkning.

Udpegningen af konkrete placeringer af havmølleparker i Danmark er sket på baggrund af en overordnet vurdering af hensynet til landskaberne. Ud fra denne overordnede vurdering er det blevet vurderet, at en møllepark ikke vil virke ødelæggende i de fem udpegede områder, hvoraf et var Horns Rev. Undersøgelsen viser, at der er en helt anden lokal opfattelse af landskabets betydning og værdi. Spørgsmålet er naturligvis, om denne tilgang vil kunne forenes med overordnede samfundsinteresser i at udbygge med havbaseret vindkraft, og om sådanne forskellige vurderinger vil kunne samarbejde, hvis lokalsamfund inddrages tidligere i beslutningsprocessen.

Analysen har også peget på, at opfattelser af natur, og den relation, der er mellem natur og identitet, kan have været en medvirkende årsag til modstanden. Som det påpeges, skal man være opmærksom på, at statslige indgreb i en lokal natur meget vel kan blive opfattet som angreb på den lokale identitet.

Hvad angår holdningsændringerne til resignation og accept, kan man anføre, at tid og vaner tilsyneladende kan ændre holdningerne, så sindene falder til ro. Man lærer ”at leve med det, når det nu skal være sådan” og vænner sig også til forandringen af kystlandskabet. For nogle har det også vist sig, at det ikke blev så

slem som frygtet. Spørgsmålet er imidlertid hvilket indtryk, der alligevel efterlades, og om man ikke bør have en ambition om at tilrettelægge forløbet således, at modstanden ikke skabes eller minimeres? Vil det være muligt at inddrage lokale samfund tidligere i processen, således at de får indflydelse på placeringen? Det er klart, at det forudsætter, at man lokalt indgår i og tager ansvar for de afvejninger, som skal foretages i enhver sag, og som undersøgelsen afdækker, at der også har været tale om ved Horns Rev Havmøllepark. Her gælder det ikke mindst afvejningen af naturhensyn over for hensynet til økonomi, tekniske muligheder og tid. Præsentationen i kapitel 2 af handlingsforløbet har understreget, at udviklingen i mølleteknologi konstant vil kunne overhale en beslutningsproces, der nødvendigvis må løbe over nogle år, således at de forudsætninger, man har, når planerne præsenteres, ændres undervejs.

Derudover er der den overordnede afvejning af hensynet til miljøet i form af begrænsning af udledningen af CO₂. Her kan man konstatere, at der er behov for at formidle dette hensyn meget mere, idet denne begrundelse for parken ikke kom frem i Jyske Vestkystens dækning. Som omtalt viser resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen, at størstedelen af befolkningen finder, at den øgede drivhuseffekt er noget, der skal tages alvorligt, samt at den primært er menneskeskabt. Ved at understrege parkens sammenhæng med problemstillingen omkring CO₂-udledning og drivhuseffekt, kunne man måske opnå større accept.

Endelig skal det understreges, at interviewpersonerne har peget på, at der har været et stort, uopfyldt behov for information undervejs i processen, og at staten må påtage sig denne opgave. I tilfældet med Horns Rev Havmøllepark følte kommunen sig ikke forpligtet, fordi det ikke var deres projekt. Samtidig har der lokalt været en række bekymringer og spørgsmål, som burde have fået en saglig og faglig behandling. Dertil kommer, at man kan konstatere, at når staten ikke sikrer en information, som formidler baggrunden for havmølleparken, her ikke mindst hensynet til miljøet, bliver det op til lokale medier at sætte dagsordenen og give den vinkel på sagen, som de har interesse i.

Det er ikke sikkert, at en bedre information kan forhindre modstand, men som en af interviewpersonerne tilkendegav, kan det forhåbentlig betyde, at også modstandere får en bedre forståelse for baggrunden for beslutningen om at placere en havmøllepark et givent sted og give basis for en mere saglig debat.

Litteraturliste

- Agger, Peter, Reenberg, Anette, Læssøe, Jeppe & Hansen, Hans Peter (red.) (2002): *Naturens Værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*, Gads Forlag, København.
- Bruun, Jens (2002): *Den nationale identitets natur*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Dahl, Henrik (1997): *Hvis din nabo var en bil*. Akademisk Forlag, København.
- Elselskabernes og Energistyrelsens Arbejdsgruppe for havmøller (1997): 'Havmølle-handlingsplan for de danske farvande', juni.
- Energistyrelsen (1994): 'Vindmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet', december.
- Energistyrelsen (1995): 'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndigheds-interesser, vurderinger og anbefalinger', februar.
- Fink, Hans (2002): *Et mangfoldigt naturbegreb*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Gamson, William & Modigliani, Andre (1989); *Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power. A Constructionist Approach*, i *American Journal of Sociology*, 95 (1): 1-37.
- Hannigan, John A. (1995); *Environmental Sociology. A Social Constructionist Perspective*, Routledge, London.
- Hansen, Allan (1991); *The Media and the Social Construct of the Environment*, i *Media, Culture and Society*, Vol. 13, 1991:443-458.
- Hansen, Hans Peter (2002): *Foreningernes natur*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.
- Kuehn, Susanne (2005): *Havvindmøller i lokalområdet. En undersøgelse ved Nysted Havmøllepark*. Baggrundsrapport. www.hornsrev.dk
- Ladenburg, Jacob, Dubgaard, Alex, Martinsen, Louise, & Tranberg, Jesper (2005); *Economic Valuation of the Visual Externalities of Off-Shore Wind Farms*. www.hornsrev.dk
- Mels, Sanna (2003); *Havsbase rad vindkraft och socioekonomiska konsekvenser. En studie i Torsås kommun. Rapport fra Handelshögskolan i Kalmar*.
- Svenning, Ingeborg & Clausen, Tolnov Laura (2002): *Naturen mellem lokal viden og videnskab*, i Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads Forlag, København.

Bilag 1

Tidsforløb

- 1977 Arbejdet med at undersøge muligheder for havbaseret vindkraft indledes.
- 1994 I december udsendes rapporten 'Vindmøller i danske farvande – en undersøgelse af de visuelle forhold ved opstilling af vindmøller på havet'. Rapporten redegør for hensyn til de danske kyststrækninger og en zone-opdeling.
- 1995 I februar udsendes rapporten 'Vindmøller i danske farvande. Kortlægning af myndighedsinteresser, vurderinger, anbefalinger'. Heri udpeges 5 mulige placeringer af havvindmølleparker, heriblandt Horns Rev.
- 1997 I marts søger Elsam og Eltra om principgodkendelse af havmøllepark på Horns Rev.
- I juni udsendes 'Havmølle-handlingsplan for de danske farvande. Heri er planerne for placeringer konkretiseret. Handlingsplanen sendes sammen med Elsams og Eltras ansøgninger til Energistyrelsen om principgodkendelse af vindmøllepark ved Horns Rev til udtalelse hos de berørte regionale og lokale myndigheder, samt en række interesseorganisationer.
- 1998 I februar giver Miljø- og energiministeren pålæg til ELSAM og Eltra om at etablere 300 MW havbaseret vindkraft fordelt på to parker: Horns Rev og Læsø. Tilsvarende krav til de østdanske elproduktionsselskaber om opførelse af 450 MW havbaseret vindkraft.
- I april søger Elsam og Eltra igen om principgodkendelse til etablering af en demonstrations-vindmøllepark på ca. 150 MW på Horns Rev.
- 1999 I juni giver Energistyrelsen principgodkendelse. En af forudsætningerne er udarbejdelse af VVM-redegørelse.
- 2000 I juli fremsender Elsam VVM-redegørelse og ansøger om tilladelse til opstilling af en demonstrationsvindmøllepark på Horns Rev.
- 2001 I marts giver Energistyrelsen godkendelse af opførelse af demonstrationshavvind- møllepark på Horns Rev.
- 2002 Hen over sommeren opføres Horns Rev Havmøllepark.
- 2003 Parken blev taget i brug i juli.